Necîb Mahfûz'un Hân El-Halîlî Adlı Eserinde Yer Alan Kültürel İfadelerin Çeviri Stratejileri Açısından Analizi*

An Analysis of the Cultural Expressions in Hân El-Halîlî of Naguib Mahfouz in Terms of Translation Strategies

Gülfem Kurt*

Abstract: Translation, which can be defined as a process of transfer from one language to another in general sense, is a versatile process with its related meanings and functions. Although literature translation is more difficult to define as it includes all the creative and artistic uses unlike the general definition, it can be described as a process that should reflect the meaning and the message of the source text, and a process of a transfer to the target literature text by maintaining the source text with its semantic, syntactic and stylistic features. During the literature translation process, there may occur some losses due to some situations such as different linguistic features of the languages, misunderstandings, ambiguity of meaning or preferences of interpreters.. In the case of the dominance of these losses, some problems such as the loss of information and the inability to provide the message of the source text in the target text can arise. Translation has two important dimensions: language and culture. The research field of translation studies covers these two dimensions of translation. In this study, the cultural expressions in Hân el-Halîlî of Naguib Mahfouz and the translation strategies used to translate these expressions into Arabic will be examined. The aim of this study is to make a contribution to the formation of a translation movement between two languages and to provide guidance on the strategies and methods that translators will use during this process. The theoretical framework of the study includes Mona Baker's translation methods and general translation strategies. In the study, the novel and the target text will be examined comparatively by the methods proposed for the translation of cultural elements and the determination will be made for the translation strategies. The novel, which was selected, was translated from Arabic to Turkish through the translator Bedrettin Aytaç.

Structured Abstract: Translation, which can be defined as a process of transfer from one language to another in general sense, is a versatile process with its related meanings and functions. Although literature

* Bu çalışma, 26.11.2019 tarihinde savunulmuş olan “Necîb Mahfûz Romanlarının Arapçadan Türkçeye Çevirilerinin Erek Odaklı Çeviri Kuramı ve Çeviri Stratejileri Açısından İncelenmesi” adlı tez çalışmasından üretilmiştir.

* Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalı
Dr. Gazi University, Gazi Education Faculty, Department of Foreign Languages Education, Division of Arabic Language Education

ORCID 0000-0001-5403-1847

gulfemisguzar@gmail.com

Cite as/ Atıf: Kurt, G. (2020). Necîb Mahfûz'un Hân El-Halîlî adlı eserinde yer alan kültürel ifadelerin çeviri stratejileri açısından analizi, *Turkish Studies - Language*, 15(1), 515-539.
<https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.40628>

Received/Geliş: 18 January/ Ocak 2020

Accepted/Kabul: 25 March/Mart 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 30 March/Mart 2020

CC BY-NC 4.0

translation is more difficult to define as it includes all the creative and artistic uses unlike the general definition, it can be described as a process that should reflect the meaning and the message of the source text, and a process of a transfer to the target literature text by maintaining the source text with its semantic, syntactic and stylistic features. During the literature translation process, there may occur some losses due to some situations such as different linguistic features of the languages, misunderstandings, ambiguity of meaning or preferences of interpreters. In the case of the dominance of these losses, some problems such as the loss of information and the inability to provide the message of the source text in the target text can arise. In recent years, the concept of equivalence, which is involved in almost all of the studies related to translation, is also addressed in this study. The equivalence principle, aiming at creating the same effect on the translation reader as on the reader of the source text, is not always applicable in the translation process. The reason for this may be the difference of language structures in the target language from those in the source language. While some differences between languages lead to the loss of translation in itself, there are also intermediate language effects on the translation. If a text is translated from a source language into an intermediate language and then this intermediate language is assumed as the source language and translated to another language, the loss of translation is inevitable in this process. In such cases, there is a great deal of responsibility of the translators for translating the text with little loss. In today's world, translation is an inevitable phenomenon and it has a very important place for transferring international culture and knowledge.

Translation has two important dimensions: language and culture. The research field of translation studies covers these two dimensions of translation. In this study, the cultural expressions in Hân el-Halîlî of Naguib Mahfouz and the translation strategies used to translate these expressions into Arabic will be examined. The aim of this study is to make a contribution to the formation of a translation movement between two languages and to provide guidance on the strategies and methods that translators will use during this process. The theoretical framework of the study includes Mona Baker's translation methods and general translation strategies. In the study, the novel and the target text will be examined comparatively by the methods proposed for the translation of cultural elements and the determination will be made for the translation strategies. The novel, which was selected, was translated from Arabic to Turkish through the translator Bedrettin Aytaç.

Translation brings distances closer and allows different communities and cultures to fuse and transfer culture. From this point of view, Arab and Turkish societies, which are religiously and culturally close to each other, have communicated with each other at a certain rate from past to present through translation. In particular, the translation of religious texts has been more important due to the religious bond between them, there has been a literary movement, but it cannot be seen that it has reached a sufficient size. As a matter of fact, the translations from Arabic to Turkish of a Nobel Prize-winning writer such as Naguib Mahfouz are quite limited, and their translations from Arabic to English and from intermediate English to Turkish are more. This shows us that there is literally mobility, but that it does not reach a sufficient size. The aim of this research is to contribute to the formation of this mobility and to inform translators about the methods and strategies they will use and to be guiding. In this study, in order to contribute to comparative translation studies, the translation of "Hân el-Halîlî", which was translated into Turkish, from the source language Arabic to the target language Turkish, was examined and what strategies were used during the transfer of cultural expressions. The texts were subjected to a comparative review by reading the Arabic source text and Turkish translations simultaneously. This review is limited on the basis of seventeen translation strategies consisting of Mona Baker's translation methods and general translation strategies. Within the framework of these classifications, source text and translation texts are given together, and strategies used in the translation process are revealed. Thus, it was examined whether translation equivalence was achieved in these expressions. As a result of the analysis, it has been seen that cultural expressions are generally translated using the communicative translation strategy, and in this context, it is supported by strategies such as domesticating, adaptation and transposition in terms of being supportive. It is also seen that the foreignizing and omission strategy is used for expressions that are difficult to find in the target language or depending on the preference of the translator.

Keywords: Arabic Language, Translation, Translation Strategies, Cultural Expressions, Naguib Mahfouz.

Öz: Genel anlamıyla, bir dilden başka bir dile aktarım işlemi olarak nitelendirilebilecek çeviri, içerdiği birçok anlam ve yüklendiği fonksiyonellikle çok yönlü bir süreçtir. Edebi çevirinin, genel tanımdan farklı olarak yaratıcı ve sanatsal tüm kullanımları da içerdiği için tanımlaması daha zor olsa da kaynak metnin anlamını ve mesajını çeviri metinde aksettirmesi gereken bir konumu olan ve kaynak dildeki yazını, metnin anlamsal, sözdizimsel ve biçimsel özelliklerini belirli bir düzlemde korunarak erek yazına aktarma işlemi olan bir süreç şeklinde tanımlanabilir. Edebi çeviri sürecinde, dillerin farklı dilsel özellikleri, yanlış okumalar, anlam karşılığı bulamama veya çevirmen tercihleri gibi durumlardan kaynaklı bazı kayıplar oluşabilmektedir. Edebi çevirinin dil ve kültür olmak üzere iki önemli boyutu vardır. Çeviribilimin araştırma alanı ise çevirinin bu iki boyutunu birden kapsar. Bu çalışmada da, Necîb Mahfûz'un Hân el-Halîlî adlı eserinde geçen kültürel ifadeler ve bu ifadelerin Arapçaya çevrilirken kullanılan çeviri stratejileri incelenecektir. Bu araştırmada amaç iki dil arasında bir çeviri hareketliliği oluşmasına katkı sağlamak ve çevirmenlerin bu esnada kullanacakları stratejiler ve yöntemlere dair yol gösterici olmaktır. Çalışmanın kuramsal çerçevesinde Mona Baker'in çeviri yöntemleri ve genel çeviri stratejileri yer almaktadır. Çalışmada söz konusu roman ile erek metin kültürel unsurların çevirisi önerilen yöntemler aracılığıyla karşılaştırmalı olarak incelenmiş, çeviri stratejilerine yönelik tespitlerde bulunulmuştur. Çalışmaya bütüncü olarak seçilen roman, çevirmen Bedrettin Aytaç aracılığıyla Arapçadan Türkçeye aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Çeviri, Çeviri Stratejileri, Kültürel İfadeler, Necîb Mahfûz.

Giriş: Çeviri

Geçmişten bugüne dek çevirinin diller ve kültürlerarası bir köprü vazifesi gördüğü yadsınamaz bir gerçektir. En genel anlamda çeviri, kaynak dilden erek dile yapılan metinsel ve dilsel bir işlemdir. Çevirinin, daha önce haberdar olmadığımız bir durum, kültür, konu ve benzeri birçok şeyi bize tanıtan, tanıdığımız şeylerin ise farklı boyutlarını bize aktaran bir işlevi vardır. Özellikle edebi çeviriler, bir toplumun kültürünü tanımamızda oldukça önemli rol oynar. Başka bir toplumda yaşamış olan insanların düşünce ve duygularını anlamamıza, bu sayede kendi dünyamızı genişletmemize yardımcı olur. Kültürler birbirinden etkilenir ve bu iletişim sayesinde toplumsal hayatta değişimler ve gelişimler gözlenir (Yıldız ve Kurt, 2018: 3).

Doğduğumuz andan itibaren bizler anadilimizi sözcükleriyle, kavramlarıyla, dilbilgisi kurallarıyla hazır bir şekilde buluruz. Onunla düşünür, dünyayı onunla algılarız. Ünlü düşünür Wittgenstein'in "Dilimin sınırları dünyanın sınırlarıdır" sözü, bu durumu en iyi şekilde aktarır. İlk kez Wilhelm von Humbolt'un ortaya koyduğu bir başka gerçek, dilin bitmiş bir iş, bir yapıt değil, yaratıcı bir zihin etkinliği olduğudur ki bu da her dilin devamlı olarak gelişmeler ve değişimler gösterdiği, yeni kavramlar türettiği, zaman geçtikçe bazı kavramları da yitirdiğidir (Aksan, 2009: 15).

Dünya üzerinde her milletin duygu ve düşüncelerini aktarabildikleri tek yol dildir. Farklı milletlerle iletişim kurma ihtiyacı hissedilince de çeviri etkinlikleri söz konusu olmuştur. İlk başlarda sözlü olarak başlayan bu etkinlikler zamanla yazının ve matbaanın kullanılmasıyla yazılı olarak da yapılmaya başlanmıştır. Çeviri kültürlerarası bir eylem olduğu kadar, toplumların bilgi birikimlerini paylaşmalarını sağlamak açısından uygarlıkların gelişmesine de katkı sağlamıştır (Demirekin, 2014: 8).

Arapça tercüme olarak kullanılan çeviri kelimesi, Lisânu'l-Arab'da "Bir dildeki ifadelerin başka bir dile taşınması" şeklinde anlamlandırılmıştır (Manzur, 1986: 219). "Latince'ye torcimani, turcimanus, dragumanus, dracmandus, turchimannus; İtalyanca'ya drogmano, dragomanno, turcimanno; Fransızca'ya önce drughement, drugement sonra drogman, truchement; İspanyolca'ya turchiman, torcimani, trujaman; Portekizce'ye turgeman; Almanca'ya dragoman; Bulgarca'ya dragomanin; Sırpça'ya terdzuman, dragomani; Lehçe'ye turdyzman; Bizans Grekçesi'ne dragomanus" (Balci, 2006: 6) olarak geçmiş olan ve "İngilizcede ilk defa 14. yy'da kullanılan translate (çevirmek) fiili ve translation (çeviri) adının iki temel anlamı vardır: Birincisi fiziksel aktarım, diğeri dilsel yapıların eş değeri" (Berk, 2005: 16). Türkçede ise "çeviri" ve "çevirmen"

“mütercim” ve “tercüman” sözcükleri kullanılmaktadır. Genellikle sözlü çeviri yapanlar için tercüman, yazılı çeviri yapanlar için ise mütercim kullanılmaktadır. Geçmişten günümüze dek diller ve kültürler arasında bir köprü vazifesi gören çeviri, barındırdığı anlam ve işlevselliğiyle çok yönlü bir süreçtir. Türk dil kurumuna göre çeviri: “Bir dilden başka bir dile aktarma, çevirme ve bir dilden başka bir dile çevrilmiş yazı veya kitaptır. Dilbilim açısından ise çeviri “Bir kaynak dildeki göstergelerle bunların oluşturduğu anlamsal-biçimsel bütünleri, bir erek dildeki göstergesel ve anlamsal-biçimsel bütünleri dönüştürme eylemidir” (Yalçın, 2015: 68). Ünlü dilbilimci De Beaugrande’e göre ise çeviri, kaynak ve erek metnin karşılaştırması değil, yazar, çevirmen ve çeviri okuru arasında bir etkileşim süreci olarak değerlendirilebilir (1978: 13).

Türkiye’de çeviribilim alanının önemli isimlerinden birisi olan Akşit Göktürk ise çeviriye dair şunları söyler:

Çeviri yalnızca anlamın yabancı bir dilden, tanıdık bir dile aktarılması değildir. Her dil belli bir kültürün göstergeler dizgesiyle, belli uzlaşmalar, töreler, davranışlar, değer ölçüleriyle kısacası somut insan yaşamıyla iç içedir. Bu yönüyle çeviri, başka dillerin tanımladığı başka dünyaların tanıtılmasıdır. İnsanın kendi yaşam çevresi dışındaki olgularla düşleri bilme çabasının bir sonucudur çeviri. Değişik toplulukların, ulusların bilim, sanat, düşünce alanındaki çabalarını birbirleriyle paylaşabilme yoludur. Bu yönüyle de tek tek diller ötesinde bir ortak dildir çeviri, dillerin dilidir (Göktürk, 2014: 16).

Dil ve kültür boyutları bakımından çeviri, diller arası ve kültürlerarası bir aktarım, başka bir deyişle doğal dildeki bildirimi, anlamsal ve işlevsel eşdeğerliğini sağlayarak, başka bir doğal dile aktarma olgusudur (Boztaş, 1991: 10).

Bunlara ek olarak çeviri, toplumda algılanan şekliyle yalnızca diller arası bir çeviriden ibaret değil, aynı zamanda birçok bilim adamının kabul ettiği üzere dil içi bir çeviridir. “Roman Jakobson çeviriyi “diliçi, diller arası ve göstergelerarası çeviri” olmak üzere üçe ayırmıştır (Bassnett, 2002: 23). Schleiermacher, çeviri sürecini “anlama ve anlama götürme süreci” olarak tanımlamaktadır. Wilss ise bu sürece diliçi çeviriyi dâhil etmeyerek diller arası çeviri türlerini çeviri süreci olarak görmüştür” (Bektaş, 2008: 9-12).

Çeviri yirminci yüzyılın ortalarına kadar dilbilimin sınırları içerisinde yer almış, dilbilimin alt dallarından biri olarak nitelendirilmiştir. Bunun nedeni, çeviri uzun bir geçmişe dayanan eğitsel bir araç olarak yabancı dil eğitiminde kullanılmıştır. Ayrıca çevirmenler, kaynak metne bağlı kalmışlar ve metnin çözümlemesinde yapısal odaklı dilbilimsel yaklaşımları daha nesnel ölçütler olarak görmüşlerdir ve dilbilimin kullandıkları kavramlar ve gerçekleştirdikleri dilsel çözümlemeler çeviribilime uygun düşmüştür (Yalçın, 2015, 31-32).

Çeviri sürecinde çevirmen, kaynak ve erek metinler arasında tam bir eşdeğerlik sağlama gayreti içindedir. Bunun en önemli sebebi ise çevirmenler ne kadar çabalarsa çabalasın kaynak metin ile erek metin arasında meydana gelmesi kaçınılmaz olan çeviri kayıplarına karşı mücadele etmektir (Demirekin, 2014: 41). Bu nedenle çevirmenler bazı çeviri sorunlarını çözmek için birtakım stratejiler izleme yoluna gidebilir. Örneğin, erek dil ve erek kültürdeki unsurun kaynak kültürdeki unsurlara tercih edilmesi anlamına gelen “kültürel ikame”de amaç kaynak metnin yabancı özelliklerini azaltıp erek dil okuruna bildik bir kullanımla o meramın aktarılmasını sağlamaktır. Bu amaçla, çeviride kültürel ikame, “yabancılaştırma”, “yerileştirme” ve “öykünme” stratejileri ile gerçekleştirilebilir (Demirekin, 2014: 41). Kaynak dildeki okura etkileyici gelen kelimeler ve cümlelerle kurgulanan bir anlatım, erek dilde karşılığını bulamayabilir (Baker, 1992). Anlama olgusu tek başına yeterli değildir. Anlatımın da seslenilen kişilere uygun düşmesi gerekir (Vardar, 2001: 165). Bu çalışmada amacımız, karşılaştırmalı çeviribilim çalışmalarına bir örnek oluşturmak üzere, Mısırlı yazar Necîb Mahfûz’un (1911-2006), Hân el-Halîlî adlı eserinde geçen deyimsele ifadelerin aktarımının hangi çeviri stratejileri izlenerek yapıldığını ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla on yedi adet genel çeviri stratejisi temel alınarak çalışma hazırlanmıştır.

1. Kültürel Öğelerin Aktarımı

Kültür, bir toplumun yaşayış tarzını, gelenek ve göreneklerini, yeme-içme, giyinme alışkanlıklarını ve değer sistemlerini içeren bir kavramdır. Kültür; tarihsel ve toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü ise (Türk Dil Kurumu) ; çeviri, milletler arası kültür transferinin sağlanmasında en temel araçtır. Bu kültür aktarımlarının milletlerin yakınlaşmasında ve temaslarının yoğunlaşmasında büyük bir işlevselliği vardır. Günümüz dünyasında, değişen ve gelişen teknoloji sayesinde kültürlerin izole bir şekilde yaşamlarını sürdürmeleri neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bir şekilde, çeşitli vasıtalarla kültürler transfer edilmekte ve tanınmaktadır.

Peter Newmark kültürü “yaşam şekli” ve “belli bir dili ifade aracı olarak kullanan bir topluluğa özgü yaşam şeklinin dışavurumları” olarak tanımlar (1988: 94). Bu sözleriyle aynı zamanda, kültür ve dilin iç içe geçmişliğine vurgu yapar. Öyle ki, belli bir kültüre özgü unsurların başka bir dilde ifade edilmesi kültürler ve diller arasındaki farklılıklardan dolayı çeşitli güçlükler doğurabilir. İki kültür de aynı ya da benzer ifade biçimlerini, etkiyi ve bağlamı yakalamak ve birebir bir eşdeğerlik kurmak çeviride pek mümkün olamamaktadır (Taş, 2017: 5). Günümüzde çeviride kültürel öğelerin aktarımının önemi gün geçtikçe daha çok bilinmekte ve bu alanda yazılan makale ve yapılan çalışmalarda kültürel aktarımın önemine çokça değinilmektedir. Bu amaçla çevirmenler artık kendilerine belirli stratejiler belirlemekte ve erek kültürde kabulü ve uyumu sağlamak amacıyla “yabancılaştırma”dan “yerlileştirme”ye kadar çeşitli yöntemler kullanmaktadır. Burada ki asıl nokta, herhangi bir metindeki bir unsur bir kültür için çeviri sorunu oluşturuyorken kavramın var olduğu başka bir kültürde hiç sorun oluşturmama ihtimalindedir. Örneğin: T.S. Eliot’un *The Waste Land* adlı şiirinin ilk dizesinde yer alan *April is the crullest month...* ifadesinde “April (Nisan)” ayı bir kültür için çiçekleri, kuşları, baharı andıracakken, bu ayın yağmur ve fırtınaları andırdığı başka bir kültürde kültürlerarası ayrılığın çeviri açısından sorun olduğu söylenebilir (Aksoy, 2002: 89).

Newmark dil, kültür ve çeviri kavramlarına ve aralarındaki ilişkiye *A Textbook of Translation* (1988) adlı kitabında değinmiş, kaynak-erek dil arasındaki kültürel farklılıktan kaynaklı oluşan çeviri sorunlarını, bunların nasıl çözülebileceğini, her kültüre özgü unsurları çeviride nasıl çevrilmesi gerektiğine yer vermiş, bu kavramları sınıflandırmış ve her biri için farklı yöntemler geliştirmiştir (Uluşahin, 2018: 20). Peter Newmark, temelde metin analizi, çeviri süreci ve kültür gibi konulara odaklanır, iyi bir çeviri yapabilmenin ön koşulunun kaynak metni ve kültürü iyi analiz etmek olduğunu savunur. Dolayısıyla, çeviride kültüre özgü ortaya çıkan sorunlar kaynak kültürün veya dilin anlaşılmasının bir sonucudur. Çeviride kültür odak noktası haline geldiğinde, sık sık “kaynak ve erek diller arasındaki kültürel boşluk ya da mesafeden kaynaklanan çeviri sorunları” ile karşılaşılır (1988: 94). 1988 yılında kültürel öğelerin sınıflandırmasını beş başlıkta toplamış, 2010 yılında yayınladığı *Translation and Culture* (Çeviri ve Kültür) adlı makalesinde kültürel öge sınıflandırmasını yeniden biçimlendirmiştir. Bunlar şu şekildedir: Ecology; public life; social life; personal life; customs and pursuits; private passions (Newmark, 2010: 173-177).

Deyimler, bir dilin kültürel birikimini bünyesinde barındıran en önemli dil yapılarıdır. Bazı yönleriyle atasözlerine benzeyen, bu yüzden de onunla karıştırılma ihtimali bulunan terimlerden biridir (Doğru, 2011: 25). Aktarılmak istenen ifadeyi direkt olarak değil örtük bir biçimde aktaran deyimlerin çevirisi oldukça meşakkatli bir süreçtir. Bu çeviri işlemi için hem kaynak kültürün hem de erek kültürün yapısını, özelliklerini aynı zamanda dilini iyi bilmek gereklidir. Deyimler için “deyimin ne dediği değil ne demek istediği önemlidir” ifadesi sıkça kullanılır. Ne var ki deyim ne dediği ile ne demek istediği arasında bir ilişki bulunmaktadır. İşte deyimlerin derin yapısını çözümleme aşaması, deyim ne dediği ile ne demek istediği arasındaki bu ilişki veya ilişkileri ortaya çıkarma sürecidir (Doğru ve İşler, 2013: 80). Deyimler, herhangi bir dile hâkim olmanın

önemli bir ögesi olmakla birlikte, kültürü ve dilbilimsel sınırları yansıttığı ve farklı kültürler arasında iletişimi sağladığı için gündelik söylemin önemli bir parçasıdır (Eray, 2018: 12). Aynı zamanda anlatmak istediği mesajı örtük olarak aktardığı için deyimleri öğrenmek ve bilhassa çevirmek zordur. Çevirmen bir deymi oluşturarak kelimelerin anlamının yanında deyim vermek istediği asıl mesajı çevirmek zorundadır. Çevirmenin deyimlerle ilgili bir anlamdaki farkındalığı, karşılaşılabilecek zorluklar ve deyimlerin çevirisinde kullanılan uygun stratejiler deyim çevirilerinin başarılı olmasında son derece önemlidir (Eray, 2018: 12). Bu nedenle çevirmenin kaynak ve erek dile tam hâkimiyeti bu zorluğu kolaylaştıracaktır. Çevirmenin tüm çabasına rağmen çeviremeyen veya tam karşılığı erek dilde bulunamayan ifadeler ise çevirmenin stratejileri doğru bir şekilde kullanıp aktarımı o şekilde yapması bir çözüm sunacaktır. Bu tür aktarımlarda anlam birebir aktarım yapıldığında anlaşılmayacağı için, erek kültürde de kaynak kültürdeki ifadenin deyimsel karşılığını bulmak imkânsızlaştıysa, iletişimsel çeviri metoduna başvurmak kurtarıcı olacaktır. Newmark (1981: 125)'a göre, çevirmenler deyimlerin gerçek anlamlarını çevirmekten veya kelimesi kelimesine çeviriden uzak durmalıdırlar. Örneğin, İngilizcedeki *it is raining cats and dogs* ifadesi gerçek anlamıyla çevrildiğinde “gökten kedi köpek yağıyor” anlamına gelmektedir. Türkçeye bu ifade birebir yöntemle çevrildiğinde, erek okur bu ifadeye yabancı kalacaktır. Çevirmen böyle bir durumda erek kültürde var olan bir karşılığı bulmalıdır. Erek kültürde var olan “Yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyor” ifadesi bu duruma uygun bir aktarım olacaktır. Bu bağlamda deyim çevirisi gibi kültüre özgü yapıların çevirisinde çevirmen her iki kültürü de etkin olarak kullanabilmelidir. Deyimsel ifadelerin aktarımında kaynak ve hedef kültürdeki deyimlere hâkim olmak, bu deyimlerin yapısal, biçimsel özelliklerini ve anlamlarını bilmek önem arz etmektedir (Eray, 2018: 12).

2. Çeviri Stratejileri

Önceden belirlenen bir amaca ulaşmak için tutulan yol, bir ulusun veya uluslar topluluğunun, barış ve savaşta benimsenen politikalara destek vermek amacıyla politik, ekonomik, psikolojik ve askerî güçleri bir arada kullanma bilimi ve sanatı (Türk Dil Kurumu: 881) anlamına gelen “strateji” sözcüğü, çeviride çevirmen tarafından çeviriyi nasıl yapacağına dair yaptığı plana denir. Gürçağlar (2016: 38)'a göre; “çevirmenlerin bir metni seçerken ve çevirirken o metne yaklaşımları ve aktarım sırasında benimsedikleri birtakım yöntemler çeviri stratejilerini oluşturur. Diğer bir deyişle, çevirmenle ortaya çıkardığı çeviri metin arasındaki ilişkinin niteliği, strateji kavramıyla açıklanabilir.” Çeviri çalışmaları tartışılacağı günden itibaren, çevirinin nasıl yapılacağı sorusu her zaman ön planda olmuştur. Bu sorular çeviri stratejilerinin ortaya çıkmasındaki en önemli nedendir. “Çeviri stratejileri, çeviri yapanlara yol gösterirken, çevrilen metinlerin de belirli bir düzende kalmasını sağlamaktadır” (Yalçın, 2015: 95).

Çeviri stratejileri konusunda çeviri ve çevirmen arasındaki ilişki önemlidir. Bu ilişki ele alındığında da karşımıza “eşdeğerlik” kavramı çıkmaktadır. “Bu kavramı Roman Jakobson “durumsal” sıfatı ile, John. C. Catford “metinsel” eşdeğerlik boyutları ile ele alır. Peter Newmark, Basil Hatim, Ian Mason gibi çeviribilimciler ise bu kavramı “sözcük, metin, kullanım ve söylem düzeyinde eşdeğerlik” gibi çeşitli sınıflandırmalarla incelemişlerdir” (Demirekin, 2014: 27). Akşit Göktürk de eşdeğerlik kavramının özellikle yazın çevirisi için vazgeçilmez nitelikte olduğunu dile getirir. Ona göre “bu kavramın açık seçik tanımlanarak kullanılması, çeviri sürecine ilişkin kimi işlemlerin daha kolay betimlenebilmesini sağlar” (2014: 60). Eşdeğerliğin en ilginç tanımlarından birini Göktürk, Güttinger’den aktararak şöyle belirtmiştir: “Özgün metnin kendi dilinin okurunda uyandırdığı etkinin, çeviri metnin de çeviri dili okurunda uyandırabilmesidir” (2014: 60). Bu tarz bir eşdeğerlik özellikle kalıpsal ifadeler ve deyimlerin çevirisinde kullanılabilir. Örneğin Arapça’daki: *صاحب اليد الطولى* deyimini birebir yöntemle Türkçe’ye aktarılsa “uzun el sahibi” anlamına gelecektir. Düzanlam içeriği yönünden doğru olsa da özgün deyim Arap kültüründe uyandırdığı etki, erek kültürde uyanmayacaktır. Ancak bu deyim, “eli uzun” şeklinde çevrildiğinde Güttinger’in bahsettiği tür bir eşdeğerlik sağlanmış olur. Aynı şekilde *اوكتا وفوك نفخ* deyimini “ellerinle bağladın ağzınla şişirdin” şeklinde düzanlamıyla çevrilirse, erek kültürde herhangi bir şey

ifade etmeyecektir. Ancak “kendin ettin kendin buldun” şeklinde bir karşılık bu çeviride eşdeğerliği sağlayacaktır. Bunun gibi pek çok örnek verilebilecek olan eşdeğerlik konusu, stratejilerin çıkış noktasını oluşturmuştur. Çevirinin nasıl yapılması gerektiği sorunsalı, çevirmenin çeviri sürecinde izleyeceği yol ve alacağı kararlar çeviri stratejilerini oluşturmaktadır. Çeviri stratejisi, “çevirmenin metni çevirmeden önce okuma sırasında ve çeviri yaptığı süreçte, çevirinin amaçlarına ve normlarına göre belirlediği bir dizi seçenekleri ve kararları ifade etmek için kullanılmaktadır” (Suçin, 2013: 201). Çevirmenin aldığı bu kararlar çeviriler arasında eşdeğerliğin sağlanması ve çeviri kayıplarını en aza indirmeyi sağlar. Bu nedenle stratejiler çeviri ve çevirmen için yararlı bir araçtır. Mona Baker (1992: 71-77) çeviriye dair bazı stratejilerden şöyle bahseder: “birebir çeviri, kültürel değişim, anlamın çevirmen tarafından metin içerisinde ya da dipnot verilerek açıklanması, bazı bölümlerin çıkarılarak çevrilmemesi, kaynak dildeki ifadelerin anlamının erek dile olduğu gibi aktarılması.”

Çeviri stratejileri “genel” ve “yerel” stratejiler olmak üzere ikiye ayrılır. Yerel çeviri stratejileri, “belli dil grupları arasında uygulanan çeviri yöntemleridir ve söz konusu dillerin yapı, dizilim ve sözcük dağılımına ilişkin özelliklerinden ister istemez etkilenirler” (Gürçağlar, 2016: 39). Öte yandan genel çeviri stratejileri, dil gruplarının ötesinde olup, kaynak metne ait bazı unsurların arka plana itilerek, bazı unsurların özellikle ortaya çıkarılmasıyla incelenir (Kearns, 2009: 283). Genel çeviri stratejilerini, yalnızca metinsel aktarım bağlamında düşünmek yanlıştır. Çeviri alanında son zamanlarda ortaya çıkan cinsiyet, feminizm ve sömürgecilik sonrası düşüncenin ağırlık kazanmasıyla çeviri stratejileri daha geniş ele alınan bir olgu haline gelmiştir (Gürçağlar, 2016: 39). “Örneğin feminist yaklaşımı benimseyen bazı çevirmenler erkek yazarların metinlerini çevirmeyi reddedebilmektedir. İdeolojik açıdan aktivist sayılabilecek diğer çevirmenler ise çeviri aracılığıyla özellikle ezilmiş topluluklara bir ses kazandırmaya çalışmakta ve uyguladıkları stratejilerde özellikle kaynak kültüre özgü öğeleri koruyarak erek okurların beklentilerini sarsmaktadırlar” (Kearns, 2009: 284).

Çeviri stratejileri ile ilgili olarak Alman, Kanada ve Amerikan okullarının çeviri stratejisi konusunda farklı terimler kullandığı görülmektedir. Örneğin, Kanada okulundan Vinay ve Darbelnet, çeviride daraltma/genişletme terimlerine karşılık olarak “dillution/concentration” terimlerini kullanırken, Amerika okulunun aynı terimlere karşılık diffusion/condensation” terimlerini kullandığı görülür (Berk, 2005: 124). Vinay ve Darbelnet çeviri stratejileri üzerine çalışmışlar ve dolaylı ve doğrudan olmak üzere iki genel çeviri stratejisi oluşturmışlardır. “Dolaylı çeviri, serbest çeviri kavramını karşılarken, doğrudan çeviri birebir çeviriye karşılacaktır” (Munday, 2001: 56).

Bu çalışmada temel alınacak olan Mona Baker’in (1992) çeviri stratejileri ve diğer genel çeviri stratejileri şöyledir:

Yabancılaştırma (*foreignizing*) (التغريب)

1. Yerlileştirme (*domesticating*) (التدجين)
2. Öykünme (*calque*) (تعريب الأساليب)
3. Kültürel Ödünçleme (*cultural borrowing*) (الاقتراض الثقافي)
4. Telafi (İkame) (*substitution*) (التعويض)
5. Özelleştirme (alt anlamlı çeviri) (*hyponymy*) (الترجمة من خلال التخصيص)
6. Genelleştirme (üst anlamlı çeviri) (*superordinate*) (الترجمة من خلال التعميم)
7. Açıklama (*paraphrase*) (إعادة الصياغة)
8. Ekleme (genişletme) (*amplification*) (الإضافة)

9. Çıkarma (daraltma) (*omission*) (الحذف/الإسقاط)
10. Çıkarım (*inference*) (الاستنتاج/الاستدلال)
11. Yer değiştirme (*transposition*) (الإبدال)
12. Uyarlama (*adaptation*) (التكيف)
13. Standartlaştırma (*standardization*) (توحيد المعايير)
14. Perspektif Kaydırma (değiştirme) (*commutation*) (الإستبدال)
15. İletişimsel Çeviri (*communicative translation*) (الترجمة التواصلية)
16. Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri (birebir çeviri) (*literal translation*) (الترجمة الحرفية)

1. Yabancılaştırma: Kaynak metnin dil ve kültürel özelliklerini erek metinde en üst seviyede hissettirmek anlamına gelen yabancılaştırma stratejisinde erek okur, yazara yaklaştırılır. “Yabancılaştırma yönteminin baskın olduğu bir erek metinde sürekli olarak ithal edilmiş dilbilgisi ve kültürel özellikler kendini gösterir” (Suçin, 2013: 203). Yazıcı (2007: 38)’ya göre ise yabancılaştırma, “çevirmenin yabancı kültürü tanıtmak amacıyla erek dilin olanaklarının elverdiği ölçüde kaynak kutba yakın çeviri stratejisi kullanmasıyla ilgili karara dayalı çeviri işlemi olarak değerlendirilebilir.” Berk (2005: 162)’e göre ise yabancılaştırma, “özellikle yazın çevirisinde, kaynak metni erek dil kültürüne hâkim olan normlara karşı duran ve bunları değiştirmek, yenilemek isteyen bir yaklaşımla çevirmektir.” Lawrence Venuti’nin ortaya çıkardığı bu strateji, kaynak metnin yabancı özelliklerinden bir bölümünün tutularak erek dildeki normları zorlayan bir strateji olarak karşımıza çıkar. Yerlileştirmenin tersi bir yaklaşımdır.

2. Yerlileştirme: Lawrence Venuti’nin kullandığı yöntemlerden biri olan yerlileştirme, “kaynak metnin yabancılığını, erek dil okuyucuları için mümkün olduğunca azaltmak amacıyla saydam ve akıcı bir biçimin benimsendiği bir çeviri stratejisidir” (Berk, 2005: 165). Yabancılaştırma stratejisinin karşısında yer alan bu yöntemde, yabancı metin erek dil kültürüne yakın bir yaklaşımla aktarılır.

3. Öykünme: “17. Yüzyıl şairlerinden John Dryden’in önerdiği üç çeviri yönteminden biridir. Dryden öykünmeyi özgür çeviri yerine kullanır ve kaynak metni özgün bir metin gibi çevirmek olarak tanımlar. Öykünme böylece çevirmenin kaynak metinden esinlenerek, özgün bir metin üretmesi olarak anlaşılabilir” (Berk, 2005: 142). Yani erek metnin yabancılaştırılması yoluna gidilmediğinde kısa süreli bir yabancılığın metne dâhil edilmesi demektir (Yalçın, 2015: 103). Erek metne dâhil edilen ifadeler, erek dilin söz dizimine uyan ifadeler olmaktadır. Ancak kaynak dildeki ifade yapısını içerdiği için de yerlileştirme yapılamamaktadır. Bu ifadeler kullanım sıklığına bağlı olarak zaman ilerledikçe erek dilin yapısına dâhil olabilir ya da erir ve yok olur. “Öykünmede iki taraf söz konusudur. Biri etkileyen, aktif ve baskın olan taraftır. Öteki ise etkilenen, pasif ve baskın olanı taklit eden taraftır. Kültürel öykünme, bu iki tarafın eşit olmayan kültür alışverişinden doğan bir olgudur. Bu olgunun, pasif tarafın sosyal hayatına yansımaları olduğu gibi, dilsel ve kültürel yaşamı da etkilemektedir” (Suçin, 2013: 207). Suçin’e göre Türkçenin ve Arapçanın öykündüğü diller genellikle İngilizce ve Fransızcadır. Örneğin, “İngilizce ‘I’m indebted to..’ (..e teşekkür borçluyum) ifadesi, modern standart Arapçaya *أنا مدين لفلان في هذا الأمر ene medînun li fulân fî hazâ ‘l-emr* şeklindeki öykünmeyle yerleşmiştir. Oysa klasik Arapçada aynı ifade *له فضل علي lehu fadlun ‘aley* sözcesiyle karşılanmaktadır” (Suçin, 2013: 208).

4. Kültürel Ödünçleme: Kaynak dil sözcüğünün herhangi bir değişikliğe uğramaksızın erek dile aktarıldığı çeviri türüdür. “Bir sözcük ya da ifadenin erek dilde karşılığının olmaması yüzünden ya da erek dilde yabancılık etkisi yaratmak amacıyla böyle bir yol izlenebilir. Bu sözcükler aktarıldıkları dilin ses yapısına göre bazı değişikliklerle geçirmiş olabilir” (Berk, 2005: 141). Örneğin İngilizce boat, Almanca Autobahn, Arapça *كتاب/قلم/مكتب (kitâb, kalem, mekteb)* sözcükleri Türkçe’ye bot, otoban, kitap, kalem, mektep olarak geçmiştir. “Vinay ve Darbelnet

ödünclemeyi doğrudan çevirinin bir türü ve yedi çeviri işleminden biri olarak değerlendirilir” (Berk, 2005: 141). Kültürel öğelerin çevirisinde takip edilecek stratejilerin en uç noktalarında bulunan yabancılaştırma ve yerleştirme işlemlerinden korunmak için ilk alternatif, kaynak dildeki ifadenin aynısını erek dile aktarmaktır. “Bu yolla yabancı bir öğe erek metne herhangi bir uyarlamaya tabi tutulmadan aktarıldığı için doğal olarak “egzotik” kalmış olur” (Suçin, 2013: 212-213).

5. Telifi (İkame): Berk (2005: 155)’e göre telifi, “çeviride metnin bir bölümündeki kaybın, metnin başka yerinde telifi edildiği bir çeviri işlemidir.” Fawcett’e göre telifi, “dilsel kısıtlamalar nedeniyle çevrilemeyen bir sözcük veya ifadenin çeviri metnin ilerleyen kısmında italik, koyu harf gibi tipografik özelliklerinden yararlanarak başvurulmuş çeviri yöntemidir” (Yalçın, 2015: 105). “Telifi genellikle kaynak metnin etkisiyle erek metnin etkisi arasında aynı türden bir farklılığı gerektirir. Bu farklılık değişik biçimlerde ortaya çıkabilir” (Yalçın, 2015: 105) Suçin (2013: 218) ’e göre, “kaynak metinde örtük olan bir şeyi belirttik ya da belirttik olan bir şeyi örtük hale getirme durumu söz konusu olabilir. Düzanlamın yananlamla ya da yananlamın düzanlamla değiştirilmesi gerekebilir. Telifi, soyut olanın somut olanla ya da somut olanın soyut olanla ikame edilmesi” anlamına gelebilir.

6. Özelleştirme (alt anlamlı çeviri): Özelleştirme yoluyla çeviri, “çeviri sürecinde kaynak dildeki üst anlamlı bir sözcüğü veya ifadeyi erek dile alt anlamlı bir sözcük veya ifadeyle karşılama stratejisidir (Yalçın, 2015: 106). “Akerson (1991, s. 65-69) ve Aktaş (1996, s. 151-154), Almanca “tante” ve “schwägerin” sözcüklerinin anlam alanlarıyla bu sözcüğü Türkçede karşılayan “teyze”, “hala” “yenge”, “elti”, “baldız” ve “görümce” gibi akrabalık kavramlarını ayrıntılı bir şekilde karşılaştırmışlardır” (Suçin, 2013: 82). Yani özelleştirme, kaynak dildeki üst anlamlı ifadeyi erek dile daha dar ve özel bir ifadeyle aktarmak demektir. Erek dilde uygun bir anlam bulunmadığı durumlarda seçilen anlam kaynak ve erek dil yapısına uyumsuzluk göstermiyorsa özelleştirme yoluyla çeviri yapılabilir. Örneğin Arapçada دار dâr sözcüğü “vatan, yurt, bölge, ev, bina” gibi anlamlara gelen üstanlamlı bir sözcüktür. Türkçede bu anlamların hepsini içeren üstanlamlı bir sözcük bulunmadığından, çevirmen metindeki bağlama uygun olan anlamı seçmelidir. Bu durumda üstanlamlı bir sözcüğü erek dilde altanlamlı bir sözcükle karşılamış olur.

Yılmaz’a göre, “metindeki tutarlılık yapısının oluşturulmasında en sık başvurulmuş bağıntılardan biri, cümleler arasında kurulan özelleştirme ilişkisidir. Dizideki üstünlüğü bozmadan durumla ilgili ayrıntıların aktarılmasında, cümleler arasındaki özelleştirme bağlantısından yararlanılmaktadır. Özelleştirme bağlantısı metnin büyük yapısına yönelik olarak, metnin söze dökülmemiş asıl değerlendirilmesi gereken bölümünün, metin çözücünün zihninde oluşturulmasında belirgin değerler taşımaktadır” (Yalçın, 2015: 106).

7. Genelleştirme (üst anlamlı çeviri): Kaynak metindeki bir ifadenin erek dile daha genel ve geniş anlamlı bir ifadeyle çevirmesini kapsayan bu yöntem, Mona Baker’in yaygın kullanılan stratejilerinden biridir. Özelleştirme veya genelleştirme stratejileri kullanılarak yapılan aktarımlarda birtakım çeviri kayıplarının olması, bazı detaylar eklenip çıkarılacağı için olasıdır. Suçin (2013: 222)’e göre bütün bu olumsuzluklara rağmen, erek dilde makul bir eşdeğerliğin bulunmaması durumunda çeviri pratiğinde başvurulabilir bir stratejidir. Türkçe’de kaç kardeşsiniz? diye sorulduğunda, soru sorulan kişi kaç erkek ve kaç kız kardeşinin olduğuna dair bir soruyla muhatap olduğunun farkındadır, zira “kardeş” sözcüğü Türkçe’de üst anlamlı bir sözcüktür (Yalçın, 2015:107).

8. Açıklama: John Dryden’in önerdiği üç çeviri yönteminden biri olan açıklama, kaynak metindeki bir sözcüğün ya da bir bölümün metni daha iyi açıklayabilmek için daha uzun bir biçimde yeniden yazılarak erek metnin genişletilmesi (Berk, 2005: 87) demektir. Suçin (2013: 222)’e göre açıklama, “kaynak ve erek metin arasında kültürel sosyal, dilbilgisel, sözcüksel vs. düzeylerde farklılık olması durumunda meydana gelen semantik boşluğu doldurmak için

çevirmenin kaynak dildeki ögenin anlamını ve işlevini değiştirmeksizin erek dile aktarması esnasında izlediği bir çeviri işlemidir”.

Açıklama yaparken kaynak dildeki sözcüğün duygusal ve çağrışımsal anlamı, erek dile tamamen taşınmaz (Yalçın, 2015: 108). Ayrıca “açıklama yönteminde bir sözcüğe göre ayarlanmış boşluğa açıklamalar yapılarak birçok sözcük yerleştirme durumu olacağı için erek metin üslup yönünden biçimsiz görünebilir” (Baker, 1992: 40). Açıklama stratejisi yalnızca gerekli olunan yerlerde kullanılmalıdır. Erek metin gereksiz açıklamalarla kalabalıklaştırılmamalıdır.

9. Ekleme (genişletme): Çevirmenin erek metne kaynak metinde bulunmayan bazı ifade veya sözcükleri ekleme işlemine verilen isimdir. Yazıcı (2007, s. 39)’ya göre, bu işlem, çevirmenin erek dil ve kültürün gereksinimine ve işverenin isteğine bağlı olarak çeviriyi açımlayarak ya da ek bilgi vererek genişletmesi işlemidir. Ekleme yoluyla yapılan çevirilerde, metnin işlevini değiştirmeyen fakat metni güçlendiren, metnin bağdaşık olmasını sağlayan birtakım eklemelerde bulunulur. Burada amaç, en yetkin çeviriyi yapmak için çeviri metnini ekleme adı verilen yöntemle genişletmektir (Yalçın, 2015: 110).

10. Çıkarma (daraltma): Çıkarma, çevirmenin kaynak metinde olan bazı ifade ve sözcükleri erek metne eklememesine verilen isimdir. Aksoy (2002: 92-93) ’a göre, çok ender ve zorunlu olmadıkça, metnin bütünlüğü içerisinde önemli olsun ya da olmasın, çevirmenin uygulaması önerilmeyen bu yöntem, yazara saygı konusunda da şüpheler uyandırabilir. Ancak bazı zorunlu durumlarda, eşdeğerliğin hiçbir şekilde bulunamaması ya da yetersiz karşılanabilmesi durumunda başvurulacak bir yöntemdir.

11. Çıkarım: Kaynak metinde yer alan ifadelerin veya sözcüklerin anlamlarından birtakım çıkarımlarda bulunmak suretiyle erek dile aktarılması anlamına gelen bu yöntem, erek dilde neden sonuç ya da süreci gösteren bir karşılık da olabilir. Örneğin, İngilizce’deki “honour killing” Türkçe’de “kan davası” şeklinde ifade edilmekte, bu da süreci ve sonucu işaret etmektedir (Yalçın, 2015: 112).

12. Yer Değiştirme: Yeniden düzgülenme olarak da isimlendirilen yer değiştirme yöntemi Berk’e göre, iletinin anlamını değiştirmeden bir sözcük sınıfını başka biriyle değiştirerek aktarmak anlamına gelmektedir (Berk, 2005: 164). Yeniden sınıflandırma olarak da adlandırılabilir olan bu yöntem Vinay ve Darbelnet’e göre dolaylı çevirinin bir türü ve yedi çeviri işleminden biridir. Bu yöntemle göre kaynak dilde isim konumunda olan bir terim erek metne fiil olarak aktarılabilir veya kaynak metinde soru cümlesi olarak yer alan cümle erek metinde başka bir formda kullanılabilir. Örneğin, Arapça bir kaynak metinde أنا ذاهب إلى السوق bir isim cümlesiyken Türkçeye “Ben çarşıya gidiyorum” şeklinde fiil cümlesi formunda çevrilir. Bu durumda yer değiştirme yöntemi kullanılmış olur.

13. Uyarlama: Berk’e göre, erek kitlenin beklentilerini karşılayabilmek için kaynak dildeki bir eseri erek dildeki kültürün ya da belli bir erek kitlenin koşullarına, özelliklerine uygulayarak gerçekleştirilen özgür çeviri işlemidir (Berk, 2005: 157). Vinay ve Darbelnet, bu yöntemi dolaylı çevirinin bir türü ve yedi çeviri işleminden biri olarak görür. Örneğin bir Arap hikâyesini Türk kültürüne uyarlayarak yapılan çeviri uyarlamaya örnektir. Bu yöntemle bölgesel farklılıkları ve zaman farklılıklarını ortadan kaldırmak için başvurulabilir (Yalçın, 2015: 112).

14. Standartlaştırma: Uyarlamanın tersi gibi görülebilecek olan bu yöntem, toplumsal, yöresel ve zaman farklılıklarını göz önünde bulundurmaksızın ölçülü, dilbilgisel kurallara sadık yani standart bir dil kullanarak yapılan çeviri yöntemidir (Yalçın, 2015: 112).

15. Perspektif Kaydırma (değiştirme): Berk’e göre, anlatım ya da içerik düzleminde kaynak metinde bir ögenin yerine bir başka öge koyarak, bu değişikliğin erek metinde herhangi bir değişikliğe yol açıp açmadığını sınaama işlemine denir (2005: 111). Yerleşmiş, kalıplaşmış ifadelerde ve argo sözcüklerin aktarımında bu yola başvurulabilir. Örneğin, “pizza” yerine

“lahmacun ya da pide”, “كل عام وأنت بخير” cümlesi yerine “iyi ki doğdun, mutlu yıllar” denmesi ya da جزاك الله عني خيرا “Allah ne muradın varsa versin” (Özcan, 2017: 630) perspektif kaydırma işlemidir.

16. İletişimsel Çeviri: “İletişimsel çeviri, kaynak metnin kültür odaklı ifadelerinin bağlamsal anlamını ve içeriğini, erek dil okuyucusunun kolayca kabul edebileceği şekilde aktarılması işlemidir (Yalçın, 2015: 113). Kültürel ifadelerin, kalıpsal sözcüklerin, deyim ve atasözlerinin erek dilde karşılığının bulunması imkânsız olduğu durumlarda iletişimsel çeviri yönteminden yararlanılabilir.

17. Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri (birebir çeviri): Çevirmenin kaynak metindeki ifade ve sözcükleri herhangi bir değişikliğe uğratmadan, aynı şekilde erek dile aktarılması anlamına gelen bu çeviri yönteminde, kaynak metnin biçimsel yapısına ve erek dilin dilbilgisi kurallarına uygun olarak bir çeviri işlemi yapılmaktadır. “Sözcüğü sözcüğüne çeviri, “doğal” olarak algılanan özgür çevirinin aksine genellikle yapay ve zorlama olarak algılanır (Berk, 2005: 151). Vinay ve Darbelnet, bu tarz çeviriyi doğrudan çevirinin bir türü ve yedi çeviri işleminden biri olarak görür. Sözcüğü sözcüğüne çeviri, bazen bilmediğimiz veya çok az bildiğimiz bir dilin dilbilgisi, söz dizimi ve sözcük yapısı hakkında bilgi edinmede çok yararlı olabilir (Boztaş ve Yener, 2005: 94).

3.Necîb Mahfûz'un Hayatı ve Edebi Üslubu

Çağdaş Arap Edebiyatının öncü roman yazarı Necîb Mahfûz, 11 Aralık 1911'de Kahire'de dünyaya gelmiş, ilk ve orta öğrenimini burada tamamlayarak, 1934 yılında Kahire Üniversitesi, Felsefe Bölümünü bitirdikten sonra edebiyata yönelmiştir. Emekli olduğu 1971 yılına kadar birçok kamu görevinde bulunmuş bu tarihten itibaren de Mısır'ın önemli gazetelerinden el-Ehram gazetesinde köşe yazarlığı yaparak bir yandan kısa hikâye ve roman yazmaya da devam etmiştir (Yıldız, 1998: 22-23). 13 Ekim 1988'de Nobel Edebiyat ödülüne layık görülmüş, bu ödülü alan ilk Arap yazar olarak Arap edebiyatının dünyaya açılmasında önemli bir rol oynamıştır. Necîb Mahfuz, Arap edebiyatı için kilit bir isimdir. Romanlarında Mısır, Mısır halkını ve sorunlarını işlerken alegori, semboller ve metaforları ustaca kullanır. Edebiyat eleştirmenleri onun edebi hayatını, tarihi dönem, gerçekçi dönem ve sembolik dönem olarak üç dönemde ele alır. Mahfûz, 1930'ların sonunda tarihi romanlar yazarak yazarlığına başlar, 1944 yılından itibaren Toplumcu Gerçekçi roman türüne kayar ve 1952 devriminden birkaç ay önce yazmayı tamamladığı üçlemesi sonrasında uzun bir sessizlik dönemi geçirir (Er, 1997:7). Rahmi Er (1997)'e göre onun bu suskunluğu, devrimden sonra sanat ve edebiyatın işlevini devrime hizmet olarak algılayan Marksist eleştirenin yana tavır takınmasından ötürüdür. Çünkü yazar, 1952 devriminden önce kendisini yazmaya sevk eden sosyal eleştiri faktörünün, devrim gerçekleştirildikten sonra etkisini yitirdiğini düşünmektedir (Er, 1997:7).

23 Temmuz 1952 devriminden sonra, bir süre edebiyattan uzak kalan Necîb Mahfûz, 1959'da el-Ehrâm gazetesinde tefrikasına başladığı Evlâdu Hâretinâ adlı sembolik romanıyla yeniden ortaya çıkar. Bu roman başlangıçtan çağımıza kadar insanlık tarihini konu edinir. Yoğun semboller içerdiğinden, eser yayınlandığı dönemde tartışmalara konu olmuş ve hâlâ da olmaya devam etmektedir. Hakkında bu güne kadar hiç bir mahkeme kararı olmadığı hâlde, Mısır devleti sınırları içerisinde kitap olarak basılamamıştır (Yıldız, 2009: 19). Necîb Mahfûz, devrim sonrasında sosyal eleştiri üzerine kurulu romanlara ihtiyaç olmadığını söylemekle bir bakıma devrimden olumlu beklentiler içinde olduğunu göstermiş ancak aradan geçen dokuz yıldan sonra hayal kırıklığına uğradığını ima eder tarzda romanlar yazmaya başlamıştır. 1960'lı yıllarda yayımladığı sembolik romanları, 1952 devrimi merkezlidir (Er, 1997: 10).

19 Temmuz 2006 tarihinde yaptığı bir yürüyüş sırasında düşmesi sonucunda başından yaralanan Necîb Mahfûz, kaldırıldığı hastanede 30 Ağustos 2006 Çarşamba günü vefat eder. Cenaze namazı Mısır'ın başkenti Kahire'nin el-Raşdân Camisinde Ezher Şeyhi Muhammed Seyyid

Tantâvî tarafından kıldırılır. Dönemin Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek de cenaze törenine katılmıştır (Yıldız, 2019: 26).

Çağdaş Mısır romanının gerçek anlamda kurucusu olarak kabul edebileceğimiz Necîb Mahfûz, roman, hikâye, tiyatro gibi pek çok edebi türde yazılar yazmış, layık görüldüğü Nobel Edebiyat ödülüyle evrenselleşmiştir. 95 yaşında vefat eden Mahfuz, otuz dört roman, on dokuz kısa öykü koleksiyonu, iki diyalog türü kitap, bir çeviri kitap olmak üzere toplam elli altı eser ve yüzlerce makale kaleme almıştır (Yıldız, 2009: 2).

4. Kaynak Metin Hân el-Halîlî'nin Özeti

İkinci Dünya Savaşının sürdüğü dönemlerde bu savaştan oldukça etkilenen Kahire'nin konu edildiği romanda yazar, Alman uçaklarının bombardımanından ötürü es-Sekâkini'den daha güvenli gördükleri Hân el-Halîlî'ye taşınan Akif ailesinin özelinde dönemin Kahiresi'nin durumunu gözler önüne sermektedir. Akif ailesinin iki erkek çocuğu Ahmed ve Ruşdi etrafında geçen roman, bu karakterler üzerinden eski ile moderniteyi karşı karşıya getiriyor. Ahmed, Bayındırlık bakanlığında çalışan sıradan bir memurdur. Orta yaşlı olmasına rağmen henüz bekârdır ancak ailesiyle yaşadığı ve onların ihtiyaçlarını giderme hususunda yardımcı olduğu için aynı zamanda kardeşi Ruşdi'yi okuttuğu için bir aile babası gibi olduğu söylenebilir. Kendisini ailesine adadığı için, özellikle kardeşini okutmak için yaptığı fedakârlıklardan ötürü kendi hayatını ötelediğine inanmaktadır. Cimri, çekingen, asosyal biridir. Kendini kitap okumaya adanmış olan Ahmed, kültürlü, bilgili ancak özgüveni olmayan bir karakterdir. Kardeşi Ruşdi ise abisinin sayesinde üniversiteyi okumuş ve Mısır Bankası'nda çalışan bir gençtir. Mısır'ın Asyut şehrinden Kahireye tayini çıktıktan sonra romana dâhil olan Ruşdi, abisinin tam tersine özgüvenli, sosyal, cesur ve kumar oynayıp esrar kullanan aşırı bir tiptir. Ağabey Ahmed, kardeşi Asyut şehrinde yaşıyorken, karşı apartmanlarında oturan Nevâl isimli bir genç kıza ilgi duymakta, balkondan balkona bakışmalarla geçen günler sonrasında Ahmed, özgüvenini toplayıp kıza açılmamaktadır. Kardeşi Ruşdi Kahire'ye tayinini aldırdıktan sonra geldiği mahallesinde, Nevâl isimli bu genç kıızı görür ve âşık olur. Ruşdi ağabeyi gibi çekingen biri olmadığından Nevâl'e açılır ve ağabeyinin sevdiği kızla birlikte olmaya başlar. Geçen günler bir yandan siyasi olarak karışık bir Mısır'ı gözler önüne sererken, bir yandan Ruşdi'nin verem hastalığına yakalanmasıyla Akif ailesi için yeni bir zorluğu da ortaya çıkarır. Her geçen gün durumu daha kötüye giden Ruşdi, bu hastalığı vesilesiyle hayatını sorgulamaya ve geçmişinde yaptığı yanlışlıkları düşünmeye fırsat bulur. Yaptığı hatalardan ötürü pişmanlık duyan Ruşdi, Kur'an-ı Kerîm okuyarak huzur bulur. Bir süre sonra sanatoryumdan sıkılıp geldiği evinde vefat eder. Ruşdi'nin vefatı Akif ailesinde duygusal bir yıkıma sebep olur ve aile, bu acıyı barındıran evlerinden, Hân el-Halîlî'den taşınmakta bulurlar çareyi. Ağabey Ahmed, kardeşinin ölümünden sonra Nevâl'i kalbinden çıkarmak ister ve yeni bir semtte, yeni bir hayata başlamak üzere Hân el-Halîlî'ye veda eder.

Bu romanda iki kardeşin hikâyesi anlatılırken geçmiş ile gelecek, eski ile modernite, inanç ile bilim sürekli karşı karşıya gelir. Hân el-Halîlî gibi tarihi bir semtin evlerini, dükkân ve kahvehanelerini gözler önüne seren yazar, aynı zamanda “kader”, “nasip”, “tesadüf” kavramlarını da sorgular.

5. Kaynak ve Erek Metnin Karşılaştırmalı Analizi

Örnek 1

KM	وشاهد فيما حوله مقاهي عامرة ودكاكين متباينة—ما بين دكان طعمية ودكان تحف وجواهر(ص. 7).
EM	Etrafta güzel kahvehaneler ve değişik dükkânlar –ta‘miyye, hediyelik eşya ve kuyumcu dükkânları - gözüne çarptı (s.7).

KM'de geçen شاهد fiili “görmek, tanık olmak, bakmak, seyretmek” gibi anlamlara sahipken, EM'ye “dikkati üzerine çekmek” anlamında kullanılan “göze çarpmak” deyimisel ifadesiyle aktarılmıştır. Çevirmenin yorumlamasıyla çevrilmiş olan bu erek odaklı aktarımın, aynı

zamanda KM'de gerçek anlamında var olan fiilin, EM'de mecâzi olarak yer değiştirmesi sonucunda yeniden düzgülenme yapılarak sağlandığı söylenebilir. طعمية ise nohutla yapılan yöresel bir yemek ismidir ve birebir aktarımla “ta’miyye” ekinde erek dile aktarılmıştır.

Örnek 2

KM	فَنظَرَ فِيمَا حَوْلَهُ فِي صَمْتٍ، أَمَّا الْأُمُّ فَرَاخَةً تَقُولُ: اللَّهُ يَعْلَمُ أَنِّي لَمْ أَذُقْ لِلرَّاحَةِ طَعْمًا فِي يَوْمٍ هَذَا (ص.9).
EM	Sessizce etrafına baktı. Anne ise yakınmaya başlamıştı: “Allah biliyor, bugün rahat yüzü görmedim (s.9).

“tatmak, denemek” anlamına gelmektedir. fiili ذاق “tutmak, denemek” anlamına gelmektedir. Söz konusu cümlede ise mecâzi bir kullanımla, kaynak dil yapısına uygun olarak ifade edilmiştir. Ancak bu gibi kültür odaklı sözcüklerin aktarımında, birebir çeviri erek dile uygun olmayabilir. Bu nedenle kaynak dilde verilmek istenen mesajın, erek dildeki karşılığını bulmak hem erek okurun metnin anlam dünyasına girmesi açısından hem de çeviri eşdeğerliği açısından daha doğru olmaktadır. Bu bağlamda cümle erek odaklı bir yaklaşımla çevrilmiş, yorumlama, yerileştirme ve kültürel ikame yoluyla aktarım tamamlanmıştır.

Örnek 3

KM	فَتَحْلَبَ رَيْقُ أَحْمَدَ لِسْمَاعِ اسْمَ الطَّعْمِيَّةِ وَلاَحَ الرِّضَاءِ فِي بَرِيْقٍ عَيْنِيهِ، ثُمَّ سَأَلَ أُمَّهُ: وَهَلْ ارْتَاَحَ أَبِي وَاطْمَأَنَّ؟ (ص.9-10).
EM	Ta’miyye adını duyunca Ahmet’in ağzı sulandı, gözbebeklerinde memnuniyetin parıltısı yayıldı. Sonra annesine sordu: “Babam rahatladı mı?” (s.9).

تحلب fiili “ağzı sulanmak, akmak, damlamak” anlamlarında gelen bir fiildir ve KM’de “ağzı sulanmak” anlamında yer almış ve EM’ye de aynı anlamla birebir çevrilmiştir. ريق kelimesi ise “tükürük, salya” anlamına gelmekte تحلب fiili ile birlikte kullanıldığında “salyası aktı” şeklinde bir birliktelik oluşturmuştur. Ancak çevirmen “ağzı sulanmak” anlamını EM’de kullandığından ريق sözcüğünü çeviri sürecinden çıkarmayı tercih etmiştir.

Örnek 4

KM	كَانَ قَارِنَا نَهْمَا لَا تَرَوِي لَهُ غَلَّةً، وَقَدْ أَدْمَنَ عَلَى الْقِرَاءَةِ إِدْمَانًا قَاتِلًا، وَأَكْبَ عَلَيْهَا عَشْرِينَ عَامًا كَامِلَةً مِنْ عَامِ 1921- تَارِيخَ حَصُولِهِ عَلَى الْبِكَالُورِيَا- إِلَى عَامِ 1941 (ص.14).
EM	Öldürücü bir tutkuyla okumaya bağlanmış ve lise diploması aldığı 1921 yılından 1941 yılına kadar yirmi yıldır kendini okumaya vermişti (s.14).

أَكْبَ عَلَى cümlesi erek metinden çıkarılmış, anlama dâhil edilmemiştir. “üstüne düşmek, önem vermek” anlamlarında kullanılan bir kalıptır ve erek dile, başka her şeyle ilgisini kesip tek şeyle aşırı ölçüde ilgilenmek anlamında kullanılan “kendini vermek” deyimisel ifadesiyle yorumlanarak aktarılmıştır.

Örnek 5

KM	وَكَانَ يَرُدُّ كَثِيرًا: "إِنَّ الْوُظَائِفَ الْكَبْرَى فِي مِصْرٍ وَرَاثِيَّةٌ" أَوْ يَقُولُ: "إِذَا أَرَدْتَ التَّوْفِيقَ فِي مَجْتَمَعِنَا فَعَلَيْكَ بِالْقَحَّةِ وَالْكَذْبِ وَالرِّيَاءِ، وَلَا تَتَسَّ نَصِيْبَكَ مِنَ الْغِبَاءِ وَالْجَهْلِ" أَوْ يَقُولُ سَاخِرًا: مَا هُوَ لِأَهْلِ الْأَدْبَاءِ الَّذِينَ يَمْلَأُونَ الصَّفْحَ وَالْمَجَلَاتِ؟.. أَمِنْ الْأَدَبِ الْحَقِّ أَنْ تَسْتَعِينِ عَلَى الْبُرُوزِ فِيهِ بِالسِّيَاسَةِ وَالْحِزْبِيَّةِ؟ وَهَلْ يَعْجُزُ عَنْ بُلُوغِ مَا بَلَّغُوا مِنْ مَجْدٍ كَاذِبٍ إِلَّا كَرِيمٌ؟" أَوْ يَقُولُ مُحْتَدَاغَاظِبًا: "وَلِلَّهِ لَوْ أَرَدْتُ أَنْ أَكُونَ عَظِيمًا فِي مِصْرٍ مَا عَجَزْتُ.. وَلَكِنْ قَاتِلَ اللَّهِ الْكَرَامَةَ!" (ص.18-19).
EM	Sık sık şunu tekrarlıyordu: “Mısır’da büyük görevler babadan oğula geçer.” Ya da şöyle diyordu: “Toplumumuzda yükselmek istiyorsan yalancı ve ikiyüzlü olman gerekir. Aptallık ve cehaletten payını almayı da unutma. “Ya da, alaycı bir şekilde şöyle diyordu: “Gazeteleri ve dergileri dolduran bu edebiyatçılar da kimler? Siyaset ve partililikte yükselmek için ondan

	yararlanmak gerçek edebiyata sığar mı? Ulaştıkları sahte şan ve şereften ancak dürüst birisi uzak kalmaz mı?” Ya da öfkeyle şunları söylüyordu: “Yemin ederim ki, Mısır’da büyük olmak isteseydim, olurum... fakat dürüstlüğü’n gözünü çıkarın!” (s.18-19).
--	---

KM’de geçen "قاتل الله الكرامة!" cümlesi kültürel bir kalıp ifadedir ve erek dile birebir aktarımı “Allah kahretsin saygınlığı!” gibi çevrilebilir ancak çevirmen, erek odaklı bir yaklaşımla yorumlama ve yerelleştirme yaparak “dürüstlüğü’n gözünü çıkarın” şeklinde iletişimsel bir aktarım tercih etmiştir.

Örnek 6

KM	وما زالت وقد شرفت الخامسة والخمسين على وسامة وقساماة، وولع بالصبغ والألوان وذوق في الأزياء، وما زالت لحمة جسمية وإن اعتورها الاسترخاء، خبيرة بوصفات السمن والتجميل. فلما انقبضت يد بعلمها عنها انبسطت لها أيادي الصديقات الحبيبات بالهدايا وكانت لها على زوجها ذالة، فمسحت عن صدره الحزن بلطفها ودعابتها وتفاؤلها، وكانت تقول له ضاحكة: "لقد انتهيت يا عاكف أفندي من الحكومة فافرج لي!" أو تداعب الحيته قائلة: "من أجل الورد ينسقي العليق" (ص.25).
EM	Elli beş yaşında olmasına rağmen halâ güzeldi. Sürüp sürüştürmeye, takıp takıştırmaya düşküncü. Vücudu kendini bırakmış da olsa, iri ve dolgundu. Makyajdan anlardı. Eşine düşkün bir kadındı. Onun içindeki sıkıntıyı cana yakınlığı, ilgisi ve iyimserliği ile çekip almıştı. Ona, gülerek şöyle derdi: “Akif Efendi, devlet görevinden kurtuldun. Artık benimle ilgilen.” Ya da kocasının sakalını sıvazlayarak şöyle derdi: “Gülü koklamak istiyorsan sarmaşığı da sulayacaksın.” (s.25).

Gülü seven dikenine katlanır” şeklinde karşılığı var olan ifade “Gülü koklamak istiyorsan sarmaşığı da sulayacaksın” cümlesiyle aktarılmıştır. ifadesi “için” anlamına gelmekte, kaynak metinde “koklamak istiyorsan” şeklinde yorumlanmıştır.

Örnek 7

KM	"كيف تركت رأسك بصلع وقذالك يشيب؟! كبرتتي.. كبرتتي.. كبرتتي!" فكان أحمد يبتسم إليها ساخرًا ويغضبها قائلاً: "الطمي كيف شئت ألبست في الأربعين؟! فيهلها التصريح بالحقيقة الفظيعة، وتنهره قائلة: "اخرس قطع لسانك الطويل.. هل رأيت الدنيا قبل اليوم ابنا يدعى عمر أمه؟! (ص.26).
EM	Nasıl kafanı dazlaklaşmaya, şakaklarını da ağarmaya terk ettin? Beni kocattın, kocattın, kocattın.” Ahmet de ona alaycı gülümser ve şöyle diyerek kızdırır: “İstersen beni döv. Kırk yaşında değil miyim?” Bu söz ona acı gerçeği hatırlatır ve oğlunu azarlar: “Sus, o uzun dilin kopsun. Acaba dünya, bugünden önce annesinin yaşını söyleyen bir oğul gördü mü?” (s.25-26).

KM’de yer alan قطع لسانك الطويل cümlesi kaynak kültürde var olan bir deyimsele ifadedir ve bu tarz ifadelerin aktarımında iletişimsel çeviri yöntemi kullanılması erek dilde cümlelerin anlam dünyasından kopmaması ve aynı zenginliği taşıması açısından önemlidir. Dolayısıyla söz konusu cümlede erek dile yorumlanarak, yerelleştirme ve uyarılama ile çevrilmiştir.

Örnek 8

KM	كانت الدنيا نائمة. تلك الليلة المفزع. يستقبل ليلها هزيعه الأخير. لم يسكن إلى النوم، وراح يرهف أذنيه رافعا رأسه عن الوسادة في دهشة وانزعاج (ص.27-28)
EM	O korkunç gecede herkes uykudaydı. Gece, sona ermek üzereydi. O uyuyamamıştı. Başını yastıktan kaldırarak tedirginlik ve dehşet içinde kulak kabartmıştı (s.27).

KM’de geçen يرهف أذنيه cümlesinde يرهف fiili “keskinleştirmek, bilemek” anlamına gelmekte, cümle içerisindeki kullanımına bakıldığında ise “اذهنيه” kelimesiyle birlikte kullanılarak “kulağını keskinleştirmek” şeklinde “büyük bir dikkatle dinlemek” anlamında mecâzi bir ifadeyle, kaynak dilin dil yapısına uygun şekilde yer almıştır. Erek dil Türkçede bu anlamda “kulak kesilmek

ve kulak kabartmak” deyimisel ifadeleri mevcuttur. Dolayısıyla çevirmen iletişimsel bir çeviri metoduyla uyarılma ve yerlileştirme yaparak aktarımı sağlamıştır. Aynı zamanda söz konusu cümlede راح “bir şey yapmaya başlamak” fiili çıkarma yoluyla erek dile aktarılmamıştır.

Örnek 9

KM	لقد تقوست الظهور في انتظار المقدور.. وقبض اليأس القلوب.. وتعجلت النفوس النهاية مختارة الموت على انتظاره.. (ص.30).
EM	İnsanlar kaderlerini beklerken iki büklüm olmuşlardı. Korku ve üzüntü kalpleri esir almıştı. Canlar, ölümü seçip bekleyerek sonlarına gitmekte acele ediyorlardı (s.29).

ظهور cümlesi “sırtın eğilmesi, kamburun çıkması” anlamları içermekte, erek metne “iki büklüm olmak” deyimisel ifadesiyle yorumlanarak, yerlileştirme ve uyarılma yoluyla aktarılmıştır.

Örnek 10

KM	شعر أحمد بدنو الموت دنوا جعله يحس تردد أنفاسه على وجهه، بل هنالك ما هو أقطع من الموت نفسه، كأن يلقي به على قارعة الطريق مقطع الأوصال أو مشطور الرأس (ص.31).
EM	Ahmet, ölümün nefesini ensesinde hissetmişti. Aslında orada ölümün kendisinden de korkunç bir şey vardı. Belki de ölüm onu yolun başında, vücudu parçalanmış, kafası yarılmış olarak yakalayacaktı. (s.30).

شعر أحمد بدنو الموت cümlesinin aktarımı yorumlama ve yerlileştirme yapılarak sağlanmıştır. “Ahmet ölüme yaklaştığını hissetti” anlamına gelen cümledeki بدنو ifadesi, erek dilde “ölümü ensesinde hissetmek” deymiyle yer almıştır. Aynı zamanda KM’de gerçek anlamıyla kullanılan bir ifade, erek dilde mecâzi olarak yer edinmiş, yeniden düzgüleme işlemi uygulanmıştır.

Örnek 11

KM	سطر أولى كلماته وهو في السنة الأولى من المدرسة الثانوية، وما يعيننا من سرده إلا دلالاته على طبعه. كان غلاما ناضرا متأنفا، ولعله ورث الأناقة من والدته، فجذب إليه يهودية صغيرة حسناء من بنات الجيران! فأحمد عاكف-كما ترى- كان يوما ما جذابا! كانت تلعب في طريقه وترقب مرجعه من المدرسة في نافذتها، ولا تضن على عينيه بملاحظتها ودلال أنوثتها. فأصلحت وجدانه نيرانا ولكنها لم تستطع أن تبعث في قلبه الجسارة أو الشجاعة (ص.34-35).
EM	İlk satırlarını ortaokulun ilk yılında yazmıştı. Bunu anlatmaktaki amacımız huyunu, suyunu göstermekten başka bir şey değildir. Yakışıklı, güzel bir çocuktur. Belki de yakışıklılığını annesinden almıştı. Komşu kızlarından küçük, güzel bir Yahudi kızını kendine âşık etmişti. Yani Ahmet Akif’in de çekici olduğu zamanlar vardı! Kız, onun yolunda oynar, pencerede onun okuldan dönüşünü beklerdi. Gözlerine kızın tatlılığı ve dişiliğinin gölgesi düşünce, içine de ateş düşmüştü. Ancak kalbinde bir cesaret uyandırmamıştı (s.34).

لا تضن على ifadesi “sakınmamak” anlamına gelmektedir ancak erek dile çevrilmemiştir. Aynı zamanda وجدانه نيرانا cümlesi “içine de ateş düşmüştü” şeklinde yerlileştirme yoluyla erek dile aktarılmıştır.

Örnek 12

KM	و علم الكهل أن أمها قالت عنه: "إن مرتبه صغير وعمره كبير". وترنج من هول الضربة التي هوت على كبريائه، بل أن ترفضه خاصة لأنه حقير!... إقبال عنه حقير؟! فمن العظيم إذن؟!.. وكور قبضتها متوعدا الدنيا بالويل والثبور والشرر يتطاير من عينيه. (ص.38-39).
EM	Ahmet kızın annesinin kendisi hakkında , “maaşı küçük, yaşı büyük” dediğini öğrendi. Gururuna dokunan bu darbenin etkisiyle sarsıldı. Özellikle küçük görerek reddetmesi! Onun için hor görülen denebilir miydi? Peki, öyleyse büyük kimdi?!... Dünyaya meydan okurcasına yumruğunu sıktı. Gözlerinden kıvılcımlar saçıyordu (s.38).

هوت على كبريائه cümlesi yorumlama yoluyla kişiliğin zedelenmesi anlamına gelen “gururuna dokunmak” deyimisel ifadesiyle aktarılmıştır. حقير kelimesi “hor görülen, değersiz” anlamlarında

بل أن ترفضه خاصة لأنه حقير!...إيقال عنه حقير؟! فمن العظيم إذن kullanılan bir sözcüktür ve KM’de EM’ye ise ilk cümlede “küçük görerek” diğerinde “hor görülen” şeklinde cümlelerinde kullanılmış, Her iki cümlede de aynı anlamı kullanmak, metnin bağdaşıklığını sağlamada daha yararlı olabilir. إذن cümlesinde kullanılan فharfi, kaynak dil Arapçada birçok farklı anlam ve kullanımı barındırmakta, söz konusu cümlede de ..o hâlde, ..ki” anlamlarına gelmektedir ve cümlede إذن öyleyse, bu durumda ibaresiyle birlikte kullanıldığından aktarımda ف harfini kullanmamak bağlaşıklık açısından daha uygun görülebilir. Söz konusu cümlelerin aktarımı, “peki, öyleyse büyük kimdi?” şeklinde birebir çeviri yöntemi uygulanarak yapılmıştır. KM’de وکور قبضتها “feryat figan etmek” بالويل والثبور cümlesinde var olan الثبور والويل بالويل cümlesinde متوعدا الدنيا بالويل والثبور و الشورر يتطاير من عينيه durumu için kullanılan bir kalıptır ve çıkarma yoluyla EM’ye dâhil edilmemiştir. Bu cümlede kullanılan متوعدا ifadesi “tehdit ederek” anlamına gelmekte ancak erek dile “meydan okumak” deyimisel ifadesiyle aktarılmış bulunmaktadır.

Örnek 13

KM	وقد أقبل بخطوات ثقيلة مبتسما ابتسامة ترحاب وسرور، ومد له راحة غليظة كخف الجمل وقال: -أهلا وسهلا بالجار الجديد!... يا ألف نهار أبيض! وسلم الجار الجديد... ولم يكن يتوقع تلك المفاجأة من صاحب "معلون أبو الدنيا و قال وقد ابتسمت أسارىره: أهلا وسهلا بك يا معلم! (ص.40).
EM	Ağır adımlarla, gülümseyerek ona doğru ilerledi ve deve ayağı gibi kaba elini uzatarak, “Merhaba yeni komşu...hoş geldin!” dedi. Yeni komşu selam verdi. “Batsın bu dünya” sözünü söyleyenden bu sürprizi beklemiyordu. Yüz hatları gülümseme şeklini alarak karşılık verdi: “Merhaba, usta...” (s.39).

راحة غليظة “iri el” tamlamasındaki “iri” sözcüğü EM’ye “kaba”şeklinde birebir çeviri yapılarak aktarılmıştır. خف الجمل ise “deve toynağı, deve ayağı” için kullanılan bir ibaredir. Söz konusu cümlede de şahsın elinin büyüklüğünü ifade etmek üzere bu benzetmeden faydalanılmıştır. EM’ye yorumlanarak “deve ayağı” şeklinde çevrilmiştir. Bununla birlikte KM’de yer alan يا ألف نهار أبيض cümlesi EM’ye çıkarma yoluyla dâhil edilmemiştir. Bu ifade kültür odaklı yerleşik bir ifadedir ve erek dil Türkçede tam karşılığı olmadığından, iletişimsel çeviri yoluyla “iyi günler, hayırlı günler” şeklinde aktarmak mümkündür. المعلون أبو الدنيا cümlesi de aynı şekilde kültür odaklı yerleşik bir yapıdır ve EM’ye “batsın bu dünya” şeklinde yorumlanarak aktarılmıştır.

Örnek 14

KM	في هذه الحرب قلبت الدنيا رأسا على عقب، تصوريا إنسان إنني سمعت بالأمس بنت بائعة فجل تدعوأختها وتقول: "تعالى يا دارلنج"! (ص.44).
EM	Bu savaşta dünya tersine döndü. Düşünsene, dün turp satıcısının kızının kız kardeşine “Gel, darling” diye seslendiğini duydum!” (s.43)

قلب الدنيا رأسا على عقب cümlesinde رأسا kalıbı, “tepetaklak, altüst” anlamında kullanılan deyimisel bir ifadedir ve EM’ye “Dünya tersine döndü” şeklinde “tersine” olarak yorumlanarak aktarılmıştır. Bu aktarım KM’de yapılan vurgulu anlatımın, EM’de yüzeysel kaldığını göstermektedir.

Örnek 15

KM	قطب سيد عارف جبينه مستاء، والظاهر أنه كبر عليه أن يصار بمثل هذا الكلام أمام رجل مازال جديدا في جماعتهم (ص.52).
EM	Seyyid Arif yüzünü ekşiterek kaşlarını çattı. Görünen o ki, toplulukta henüz yeni olan birinin karşısında böyle bir sözün açıkça söylenmesi ağrına gitmişti (s.50).

قطب سيد عارف جبينه مستاء cümlesinde “kızgın, dargın” anlamına gelen مستاء kelimesi yorumlanarak aktarılmıştır. Bununla birlikte KM’de كبر علي “canını sıkmak” kalıbı yorumlanarak “ağrına gitmek” şeklinde çevrilmiştir.

Örnek 16

KM	و لكنه أيقن من أول وهلة أنه ابنه، لمشابه لا تخفى عن النظر العابر (ص.54).
EM	Fakat ilk bakışta gözden kaçmayacak ölçüdeki benzerliğinden dolayı, oğlu olduğunu anladı (s.52).

“gözden kaçmayacak ölçüdeki” aktarımı EM’ye لَا تخفي عن النظر العابر “kaçmayacak” olarak hem yorumlanarak hem de KM’de geniş zaman yapısında kullanılmasına rağmen, EM’ye yeniden düzgülenerek gelecek zaman yapısında aktarılmıştır.

Örnek 17

KM	افلا يظفر بالراحة في هذه الدنيا؟! (ص.61).
EM	Bu dünyada hiç rahat yüzü görmeyecek miydi? (s.57).

ظفر ب kalıbı kaynak dilde “elde etmek, kazanmak” anlamlarında kullanılan bir fiil yapısıdır. EM’ye yorumlama yoluyla çevrilerek, cümle “rahat yüzü görmek” olarak anlam kazanmıştır. Söz konusu kullanım erek odaklı bir çeviri yapıldığını göstermektedir. Aynı zamanda KM’de olmayan “hiç” sözcüğünün de eklemeye yoluyla EM’ye kazandırıldığını söylemek mümkündür.

Örnek 18

KM	كذب الرجل جليل كالرجولة نفسها.. فأين أنتن من كذب التجار والساسة ورجال الدين؟! (ص.66).
EM	Erkeklerin yalanları, erkekliğin kendisi gibi önemlidir. Tüccarların, siyaset ve din adamlarının yalanlarının yanında sizinkinin esamesi mi okunur? (s.61).

فأین أنتن من کذب cümlesi birebir çevrilerek erek dile aktarılmıştır. فاین أنتن من کذب... yalanlarının yanında sizinkinin esamesi mi okunur?” yorumlaması yapılarak aktarım sağlanmıştır. Söz konusu cümlede “yanında” eklemesi yapıp أين soru zamiri çıkarılmış, “kendisine değer verilmemek, kıymet görmemek, adı anılmamak” anlamlarında kullanılan “esamesi okunmamak” deyimini eklenerek فاین أنتن cümlesi yorumlanmıştır. Ayrıca söz konusu cümle yapısında da değişiklik yapıldığı için yeniden düzgüleme yönteminin kullanıldığını söylemek mümkündür.

Örnek 19

KM	<p>كيف يبدأ خطابہ؟ ا يقول مثلاً حبيبتی نوال؟... هذا تصوير وقح. عزيزتي نوال؟... ما يزال ذكر الاسم وقاحة. عزيزتي فحسب، فهذا ألق بآدبه، ثم ماذا؟... أي الأساليب يعجبها؟ و أي الألفاظ يحسن وقعها من نفسها؟... وهبه فرغ من حل هذه المشكلات جميعا فمذا يسألها؟.. أن تجيبها؟.. أن تقابلها؟.. بل هناك ما هو أهم من كل ذلك. ما الذي يدعو إلى الظن بأنها ستحسن استقبال رسالته؟ من يدريه أنها لم تمرقها وتذف بها في وجهه.. أو يغلبها السخط فتفضح سره وتشهر بكرامته؟... وعقله يتردد بعد أن كاد يمسك بالقلم فتراجع لانذا بالسلامة (ص.100).</p>
EM	<p>Mektubuna nasıl başlamalıydı? Mesela, “Sevgilim Nevâl” mi demeliydi? Bu çirkin bir tanımlamaydı. “Canım Nevâl”? İsmi zikretmek henüz hoş olmazdı. Sadece “Canım”. Bu, terbiyesine daha uygundu. Ya sonra? Hangi üslup hoşuna giderdi? Hangi kelimeler onda yer ederdi? Tüm bu sorunları çözmekten kurtulduğunu düşündü. Peki, ne istemeliydi? Ona cevap vermesini, onunla buluşmasını? Bundan daha da önemli şeyler vardı. Onun, mektubunu memnuniyetle karşılayacağına kendisini inandıran neydi peki? Onu yırtıp suratına fırlatmayacağını kim bilebilirdi? Ya da öfkesine yenilip sırrını açıklar, bu cüretini ortaya mı vururdu? Kalemi eline almışken içini tereddüt kapladı ve bir aksilik olmasın diye vazgeçti (s.91).</p>

يُغلبها أو cümlesi yorumlama yoluyla erek dile aktarılmış, يغلبها
 السُّخْطُ cümlesinde “öfkesi onu ele geçirir/ ona galip gelir” şeklinde bir anlam söz konusudur ve bu
 durumda السُّخْطُ fâil, ها zamiri de mefûl konumunda yer almaktadır. Ancak EM’ye cümle “öfkesine
 yenilir” şeklinde aktarılmış, fail ها zamiri, mefûl de السُّخْطُ kelimesi olarak yer değiştirmiştir.

Örnek 20

KM	فحف وزل وصار- على حد تعبير والدته- كالعود. وكان أحمد -الذي يحبه ويشفق عليه- يرمقه بعينين قافتين ويقول له: "إرحم نفسك فيجيبه بمرحه المألوف "يرحمنا الله وأياكم!" (ص.110).
EM	Zayıflamış, annesinin deyiimiyle çöp gibi olmuştu. Ona acıyan ve seven Ahmet ise endişeli gözlerle izliyor ve "Kendine acı" diyordu. O da her zamanki rahatlığıyla, "Bize ve size Allah acısın" diye cevap veriyordu (s.101).

كالعود ifadesi "sopa/değnek/dal gibi bir anlama sahiptir ve KM'de amaç, kişinin zayıflığının fazlalığını örneklendirmektir. Bu amaçla çevirmen erek odaklı bir çeviri anlayışıyla bu ifadeyi "çöp gibi" şeklinde yerleştirme, yorumlama ve uyarılma yaparak aktarmıştır. كان أحمد -الذي يحبه ويشفق عليه cümlesi EM'ye aktarılırken cümlede nesne eksikliği yapılmış ve buna bağlı olarak da anlatım bozukluğu oluşmuştur. Bağlaştırmak kurallarına uymayan "Ona acıyan ve seven Ahmet ise endişeli gözlerle izliyor" cümlesinde "onu seven Ahmet ise endişeli gözlerle onu izliyor" şeklinde yapılacak olan düzeltme hem nesne eksikliğini hem de cümledeki anlam eksikliğini gidermiş olacaktır.

Örnek 21

KM	فحجته بنظرة تأنيب وإغراء، ثم أرعشت حاجبها المزججين في ابتسام وقالت: أه منك أه. لكم تغضب على أمك بغير سبب كأنها غير التي أحببتك. أدعى الفقر و أنت الخير والبركة؟.. أتتناسي أنه جاءت نوبتك لتدلل أمك؟ ولن أشق عليك يا زين الرجال فنحن نرضى بالقليل إكراما لك! (ص.111).
EM	Onu hem kınayan, hem de teşvik eden bakışıyla süzdü, rastıklı kaşlarını gülümsemeyle titrettikten sonra konuştu: "Yazık sana. Seni seven, üzerine eğilen değilmişçesine kızdırıyorsun anneni. Hayır ve bereket dururken fakirliği mi çağırıyorsun? Annenin seni şımartma nöbetinin geldiğini unutuyor musun? Ey erkek güzeli, biz sana ikram için azla yetinirken sana acımayacağım." (s.103)

إغراء ifadesi "kışkırtan, tahrik eden" anlamına gelmektedir ancak EM'ye "teşvik eden" anlamıyla yorumlanarak aktarılmıştır. Aynı şekilde بدج kalıbı "dik dik bakmak" anlamına gelirken, EM'ye yine yorumlanarak "süzme" şeklinde çevrilmiştir. Bununla birlikte أه منك أه ibaresi de yerleştirme ve yorumlamayla "Yazık sana" şeklinde aktarılmıştır. Ayrıca cümlesinde yer alan بغير سبب على أمك بغير سبب كأنها غير التي أحببتك و أدعى الفقر و أنت الخير والبركة؟.. أتتناسي أنه جاءت نوبتك لتدلل أمك؟ fiili "çocuğu refah ve bolluk içinde büyümek" anlamı barındıran bir ifadedir ve EM'ye "üzerine eğilmek" şeklinde yorumlanarak aktarılmıştır. Bununla beraber KM'de yer alan بغير سبب على أمك بغير سبب كأنها غير التي أحببتك و أدعى الفقر و أنت الخير والبركة؟.. أتتناسي أنه جاءت نوبتك لتدلل أمك؟ ifadesi çıkarma yoluyla EM'ye aktarılmamıştır. Aynı zamanda أدعى الفقر و أنت الخير والبركة؟.. أتتناسي أنه جاءت نوبتك لتدلل أمك؟ cümlesi "Sen hayır ve bereket iken fakir diye mi çağırılıyorsun?" gibi bir anlam barındırırken EM'ye "Hayır, ve bereket dururken fakirliği mi çağırılıyorsun?" şeklinde yorumlanarak aktarılmış, söz konusu aktarım esnasında kaynak dil Arapçada fâili belli olmayan fiil, yani meçhul olarak kullanılan دعا, fâili belli olan yani ma'lum fiil olarak yeniden düzgülenerek aktarılmıştır.

Örnek 22

KM	- وهل وجدت فيه مكانا صالحا للتفكير والدراسة؟ فسره السؤال، كما ينبغي أن يسره كل ما يذكره بأنه "مفكر". وقال: - يقول المثل " ألبس لكل حال لبوسها" ولذلك تجدني أفضل أن أمضي أول الليل في القهوة مع بعض الصحاب الجدد حتى إذا كف الراديو أو سكنت الضوضاء عدت إلى حجرة الدراسة. (ص.117)
EM	"Orada düşünmek ve okumak için uygun bir yer buldun mu?" Bu soru onu sevindirdi. Bir düşünür olduğunu vurgulayan her şeyin onu sevindirmesi gibi. "Atasözü, 'her duruma uygun elbise giy' der. Bunun için benim gecenin başlangıcını kahvede bazı yeni arkadaşlarla birlikte geçirdiğimi göreceksin. Radyo yayını bittiğinde ya da gürültü sustuğunda çalışma odasına dönerim. (s.107).

ألبس لكل حال لبوسها cümlesi kaynak dil kültürüne ait olan bir atasözüdür ve çevirmen bu kültürel ifadeyi erek dilde var olan aynı anlamdaki bir ifadeyle karşılamak yerine, birebir aktarımla yorumlama ve ekleme yaparak, 'her duruma uygun elbise giy' şeklinde çevirmeyi tercih etmiştir.

Örnek 23

KM	ومضى يهيم صوان ملايسه مترنما- كعادتة- بإحدى أغنيات عبدالوهاب، وغير ملايسه ثم غادر الحجرة إلى الحمام – وهو يواجه الحجرة على الناحية الأخرى من الردهة الطويلة الضيقة- فاستحم بالماء البارد ليزيل عن نفسه غبار السفر ونصبه وعاد إلى حجرته أجمل منظرا وأطيب نفسا، وأغلق الباب وراءه- ليعلو صوته بالغناء إذا أراد- وفتح النافذة ودهن شعره بالفازلين وسرحه بعناية فائقة، وتعطر بعطر البنفسج الأثير لديه فصار في أحسن حال (ص. 118-119).
EM	Âdeti üzere Abdu'l Vehhâb'ın şarkılarından birini mırıldanmaya başladı. Sonra elbiselerini çıkardı, uzun dar koridorun karşısındaki odasından banyoya geçti. Üzerinden yolculuğun tozunu pasını atmak için soğuk suyla banyo yaptı. Daha güzel görünerek, kendini daha iyi hissederek odasına geçti. İsterse sesini daha yükseltebilmek için kapıyı arkadan kapadı. Pencereyi açarak saçlarını briyantınledi, özenle taradı. Kıymetli erguvan kokusunu da sürünce ortam daha da hoş oldu. (s.109-110).

KM'de ünlü Mısırlı şarkıcı Abdu'l Vehhâb'a yönelik bir anıştırma yapılmış, çevirmen EM'de şarkıcı ile ilgili herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. “elbisesi olmadan” anlamına gelen bir isim cümlesiyken, EM'ye “elbiselerini çıkardı” şeklinde anlam değişimine uğrayarak aktarılmış ve fiil cümlesi olarak yeniden düzgülenmiştir. ليزيل عن نفسه غبار السفر ونصبه cümlesinde ise “yorgunluk, bitkinlik” anlamına gelmektedir ancak EM'ye her iki ifade de yorumlanarak aktarılmıştır. Söz konusu cümlede “yolculuğun tozu pası” şeklinde yer almış, yerileştirme, uyarılma ve yorumlamayla çevrilmiştir. “vazelinle saçlarını yağladı” anlamına gelen cümle “saçlarını briyantınledi” şeklinde değiştirilmiştir. دهن ve عیناه بالمناظر cümleden çıkarılmıştır. Hâlbuki vazelin, erek kültürde de var olan bir kremdir ve değiştirilmeden çevrilmesi durumunda da erek okurun anlayabileceği bir aktarım olacaktır. Briyantın, Fransa kökenli bir saç şekillendiricidir ve erek kültürde bir dönem yaygın bir şekilde kullanılmış olmasına rağmen günümüzde vazelin kadar tanınmamaktadır. Dolayısıyla mevcut aktarımda yabancılaştırma yöntemi kullanıldığı söylenebilir.

Örnek 24

KM	وملأت الأناشيد والأغاني الأسماح، واكتظت المقاهي بأهل المدن والريف، فازدهت الأرض عيدا والسماء، و تصفحت عيناها المناظر والوجوه بعقل غائب (ص.131).
EM	Marşlar kulakları dolduruyordu. Kahveler, her yerde tıklım tıklım olmuştu. Yer ve gök bayram ile parlamıştı. Gözleri, akli başından gitmiş bir hâlde görüntüleri ve yüzleri inceledi (s.121).

“cümlesi çıkarma yapılarak aktarımda yer edinmemiştir. KM'de olmayan “her yerde” eklemesi yapılmış ancak metnin anlam dünyası fakir kalmıştır. Öyle ki cümle “kahvehaneler şehir ve köy sakinleriyle tıka basa doldu” anlamındaki etki, EM'de yakalanamamıştır. Aynı zamanda و الوجوه بعقل غائب cümlesi “aklı başından gitmiş bir hâlde” şeklinde deyimsek bir ifade tarzıyla aktarılmıştır.

Örnek 25

KM	و عادت نوال إلى البيت وقد بلغ منها التأثير، راحت تسائل نفسها ما لهذا الفتى الجسور لا يكف عن مطاردتها مذ وقعت عليها عيناها غداة الوقفة؟ (ص.135).
EM	Nevâl eve çok etkilenmiş hâlde döndü ve kendine sormaya başladı: Arife sabahı kendisini gördüğünden beri peşini bırakmayan bu gözü kara genç kimdi acaba? (s.127).

“cesur genç” anlamına gelen kelime yerileştirme ve uyarılma yoluyla “gözü kara genç” şeklinde çevrilmiştir. Aynı zamanda KM'de gerçek anlamında kullanılan yapı, EM'de mecâzî anlamda kullanılmış, yeniden düzgüleme yoluyla aktarım sağlanmıştır. Aynı zamanda و لهذا الفتى الجسور cümlesinde “bu cesur gencin kim olduğunu kendine sormaya başladı” şeklinde bir çeviri metnin bağlaşıklığını sağlamak açısından daha doğru olabilir. Söz konusu cümlede çevirmen vurguyu arttırmak amacıyla KM'de olmayan “acaba” eklemesini yaparak aktarımı sağlamıştır.

Örnek 26

KM	بيد أن الشاب المحامي كان صارماً رزيناً أكثر مما ينبغي، وعجزت كل العجز عن أن تقرأ عواطفه الحقيقية وراء عيوناته السوداء، ولما تعقب تهاونها بالتأنيب بدا لعينيها مكفراً مخيفاً فجفلت منه وخاب رجاؤها فيه (ص.136).
EM	Genç avukat gerektiğinden çok katı ve vakurdu. Kız da onun gerçek duygularını kara gözlüklerinin ardından okumaktan aciz kalmıştı. Avukatın ilgisizliğinden dolayı kızınca da çirkin gözükmeye başladı ve sonuçta nefret ederken hayalleri de suya düşmüş oldu (s.128)

“hayal kırıklığına uğramak” anlamına gelmekte erek dile ise “hayalleri suya düşmek” şeklinde karşılık verilerek aktarılmıştır. Yerelleştirme ve uyarlama stratejisinin kullanılmış olduğu söz konusu çeviride erek odaklı bir aktarım yapıldığı görülmektedir.

Örnek 27

KM	وكانت نوال حبيبة وفي حاجة إلى من يطاردها، فأوقعها حظها على كهل في أشد الحاجة إلى من تطارده!... (ص.137).
EM	Nevâl canlı, hareketli biriydi ve kendisinin peşinden koşacak birine ihtiyacı vardı ama tam tersine peşinden koşacak birisine ihtiyacı olan bir orta yaşlının eline düşmüştü (s.129).

“şansı onu düşürdü” anlamına gelmektedir ancak EM’ye aktarılırken حظها çeviriye dâhil edilmeyerek, أوقع fiiline “düşürdü” anlamı verilmiştir. Böylece söz konusu ifade “eline düşmek” deyiimiyle erek dilde karşılanmıştır. Bu aktarım KM’de حظها fâil konumundayken, EM’de Nevâl’in fâil olmasına sebebiyet vermiş, dolayısıyla yeniden düzgüleme işlemi uygulanmıştır.

Örnek 28

KM	وتنهذ رشدي ارتياحا لما رآه من تفضيلها البقاء على الرحيل، وقال لنفسه جذلاً: أصابت سن الشخص مرماها، و لكن ينبغي معالجة البطيئة بحكمة ومهارة! (ص.139).
EM	Rüşdi, onun kalmayı gitmeye tercih ettiğini görünce rahatladı. Kendi kendine sevinçle şöyle dedi: “Balık zokayı yuttu fakat oltayı özenle, ustaca çekmek lazım.” (s.131).

Kaynak dil kültürüne ait deyimisel bir ifade olan أصابت سن الشخص مرماها، و لكن ينبغي معالجة البطيئة بحكمة ومهارة cümlesi yorumlama, uyarlama ve yerileştirme yoluyla erek dile çevrilmiştir. Bu tarz birebir çevirisinde zorlanılan kültürel ifadeler, iletişimsel çeviri yöntemiyle erek dilde anlamsal olarak karşılığı bulunan başka bir deyimisel ifadeyle karşılanır ve erek odaklı bir aktarım yapılmış olur. Aksi hâlde kaynak dil okurunun algıladığı hissiyatı erek dil okuru algılayamayacak, aktarım amacına uygun olmayacaktır. Dolayısıyla özellikle kültürel ifadelerde erek dilde var olan karşılıkları aktarıma dâhil etmek, erek odaklı çeviribilim anlayışı açısından doğru bir çeviri yöntemidir.

Örnek 29

KM	وأطرد مجري الأيام وتقدم به العمر وشعوره العميق بالظلم لا يسكن ولا يهدأ (ص.21).
EM	Böyle yıllar birbirini kovaladı, yaşı ilerledi, ancak içindeki derin acı dinmiyor, sakinleşmiyordu. (s.21).

وأطرد مجري الأيام cümlesinin birebir çevirisi erek dil yapısına uygun düşmemektedir. Bu nedenle yorumlama yoluyla الأيام “günler” kelimesi “yıllar” şeklinde yorumlanmış, “akıntı, akış, seyir” sözcüğü çıkarılmış, “sürekli akmak” anlamında kullanılan أطرد fiili ise “kovalamak” şeklinde yorumlanmıştır. Söz konusu cümle aynı zamanda yerileştirme yoluyla ve kültürel ikame yöntemiyle çevrilmiştir. Buna ek olarak وشعوره العميق بالظلم cümlesi erek dile “içindeki” eklemesi,

Örnek 30

Örnek 31

Örnek 32

www.turkishstudies.net/language

aktarımı “başlamışlardı” eklemesiyle yapılmıştır. ربع ساعة “çeyrek saat” kullanımı Arap kültüründe var olan ancak erek kültürde kullanılmayan bir ibaredir. Dolayısıyla söz konusu cümle için hem yabancılaştırma yapılmış, hem de “çeyrek saat” kavramı kültürel ödünçleme yoluyla erek metne dâhil edilmiştir. انطلقت صفارات الأمان cümlesinde “güvenlik, emniyet” anlamına gelen أمن kelimesi erek metinde “tehlikenin geçtiğini bildiren” cümlesiyle karşılanmıştır. Açıklama yoluyla yapılmış olan bu aktarım, çevirmenin yorumlamasıyla “harekete geçmek, başlamak” anlamına gelen انطلق fiilini de “çalmıştır” şeklinde erek dilde var etmiştir. Aynı zamanda söz konusu cümlede صفارات الأمان ibaresi bir isim tamlamasıdır ancak erek dile “tehlikenin geçtiğini bildiren sirenler” şeklinde sıfat tamlaması olarak yeniden düzgülenerek aktarılmıştır. هل ذهب الموت حقاً? cümlesinde ise ذهب fiili yorumlanarak “uzaklaşmak” şeklinde çevrilmiştir. Buna ek olarak هل يدركهم نور الصباح? cümlesinde muzâri (geniş zaman) fiil ile oluşturulmuş olan cümle, erek metne yeniden düzgülenerek mustakbel (gelecek zaman) fiil olarak değiştirilmiştir. Ayrıca هل يدركهم نور الصباح? cümlesi “sabahın ışığı onlara ulaşıyor mu?/ varıyor mu?” anlamına gelmektedir ancak erek metinde “Sabahın ışığını görebilecek miydi?” şeklinde cümlelerin öğelerinde yer değiştirme yapılarak aktarım sağlanmıştır. KM’de يدرك fiil, نور الصباح fâil, هم mefûl iken, EM’de “görebilecek mi” fiiline gizlenmiş “o” şahıs zamiri fâil, “sabahın ışığını” mefûl konumunda yer almıştır. Dolayısıyla cümlede yeniden düzgüleme işlemi uygulanmış, cümle yeniden yorumlanmıştır.

Örnek 33

KM	فقال أحمد معترضاً: "ولكن ميزانيتنا أصغر من أن تقوم بابتلاع رطل لحم كل يوم مع الحاجيات الأخرى! (ص.77).
EM	Ahmet itiraz etti: “Ancak küçük bütçemiz diğer ihtiyaçlarla birlikte her gün bir ratl et almaya yetmeyecek kadar küçük!” (s.70).

“bir ratl et” olarak erek dile aktarılmış, bir ağırlık birimi olan ratl aynı şekilde çevrilerek yabancılaştırma yapılmıştır. Aynı zamanda KM’de bahsi geçen cümle olumlu yapıda kullanılmışken, EM’ye olumsuz bir yapıda yeniden düzgülenerek aktarılmıştır.

Örnek 34

KM	ثم أوى الكهل إلى حجرته وخلع ملابسه واستلقى على الفراش كعادته ليقيل حتى الأصيل – أو حتى ميعاد الحب- كما ينبغي أن يسمع منذ اليوم- فشغله الخطاب ردحا من الزمن عن النوم وعن إحساسات اليوم سعيدة، وامتألت نفسه بذكريات شقيقه الأصغر (ص.107).
EM	Sonra orta yaşlı adam odasına sığındı ve elbiselerini çıkardı. Öğlene kadar ya da bugünden itibaren adlandırılması uygun olduğu şekliyle “sevgi randevusu”na kadar kestirmek için âdeti üzere yatağına uzandı. Mektup onu bir müddet uykudan ve mutlu günün duygularından alıkoymuştu. Zihni kardeşinin hatıralarıyla dolmuştu (s.99).

KM’de “öğlene kadar” şeklinde prespektif kaydırma stratejisi kullanılarak çevrilmiştir. Öyle ki Araplar yirmi dört saatlik zaman dilimi içerisinde bulunan vakitlere ayrı ayrı isimler vermiş dolayısıyla bazıları kültür aktarımı yoluyla erek dil Türkçeye de geçmiştir. Söz konusu cümlede kullanılan الأصيل “ikinci ile akşam vakti arasında bulunan vakite verilen isimdir. Ve yine aynı şekilde “Asıl” olarak isimlendirilir. Dolayısıyla erek dil okurunun vâkıf olup olmadığı tereddütüne düşüldüğünden, çevirmen tarafından okurun anlayacağı bir şekilde yorumlanmıştır. “uzun bir süre” anlamına gelmektedir ancak EM’de kısa bir zaman dilimini düşündüren “bir müddet” şeklinde yorumlanmıştır. cümlesinde de نفسه وامتألت نفسه بذكريات شقيقه الأصغر cümlesinden “zihni” olarak yorumlanmış, çıkarılarak çeviriye dâhil edilmemiştir. KM’de “küçük kardeş” şeklinde sıfat tamlaması olarak gelen cümle, EM’de “kardeş” şeklinde gelmiş, yeniden düzgüleme yoluyla aktarım sağlanmıştır.

Örnek 35

KM	وعلى أثر انطلاقهم في الطريق اقترح أحدهم قائلاً: ما رأيكم في أن نكمل اللعب في بيتنا؟ فقالوا في صوت واحد: هو كذلك! (ص. 126).
EM	Yola çıkmalarını müteakip, birisi şöyle bir öneride bulundu: “Oyunu bizim evde oynamaya ne dersiniz?” Hep öyle ağızdan: “Öyle olsun!” (s.117).

“hemen ardından, olur olmaz” anlamına gelen ifade “müteakip” şeklinde yorumlanarak aktarılmış, “şöyle” eklemesi ve فـقالوا sözcüğünün çıkarılmasıyla aktarım tamamlanmıştır. بيتنا cümlesinde de “oyunu tamamlamaya” anlamına gelen cümle, “oyunu oynamaya” olarak fiilin anlamı EM’de verilmeyerek aktarım yapılmıştır. Metnin bağlamında kahvehanede başlayan oyunun evde bitirilmek istenmesine yönelik bir öneri sunulmuştur ve bilgi akışına “oyunu bizim evde tamamlamaya ne dersiniz?” aktarımının daha doğru olacağı düşünülmektedir. فقالوا في صوت واحد cümlesi için ise “tek bir sesle”, “tek bir ağızdan” gibi anlamlar verilebilecek cümle, EM’ye “hep öyle ağızdan” şeklinde erek dil yapısında bulunmayan bir kalıpsal ifadeyle aktarım yorumlanmıştır. Kaynak dil kültürüne ait olan هو كذلك! ise iletişimsel yöntem kullanılarak yerleştirme ve uyarlama yoluyla “öyle olsun” şeklinde aktarılmıştır.

Sonuç

Çeviri, uzakları yakınlaştırıp farklı toplum ve kültürlerin hem kaynaşmasına hem de kültür aktarımına imkân vermektedir. Bu noktadan bakıldığında birbiriyle dini ve kültürel olarak yakın olan Arap ve Türk toplumları, çeviri yoluyla birbirleriyle geçmişten günümüze belirli bir oranda iletişime geçmişlerdir. Özellikle aralarında bulunan din bağı dolayısıyla dini metinlerin çevirisi daha çok önemsenmiş, edebi anlamda bir hareketlilik söz konusu olmuş ancak yeterli boyuta ulaşmış görülememektedir. Nitekim Necib Mahfûz gibi dünyaca tanınan Nobel ödüllü bir yazarın Arapçadan Türkçeye yapılan çevirileri oldukça kısıtlı, Arapçadan İngilizceye ve ara dil İngilizceden Türkçeye çevirileri daha fazladır. Bu da edebi anlamda hareketliliğin var olduğunu ama yeterli boyuta ulaşmadığını bizlere göstermektedir. Bu araştırmada da amaç, bu hareketliliğin oluşmasına bir katkı sağlamak ve çevirmenleri kullanacakları yöntem ve strateji konularında bilgilendirip, yol gösterici olmaktır.

Çalışmada, karşılaştırmalı çeviribilim çalışmalarına katkı sağlaması amacıyla, Mısırlı yazar Necib Mahfûz’un, Türkçeye çevrilen “Hân el-Halîlî” adlı eserinin kaynak dil Arapçadan erek dil Türkçeye çevirisi incelenerek, kültürel ifadelerin aktarımı sırasında hangi stratejilerin kullanıldığı ortaya konulmuştur. Arapça kaynak metin ile Türkçe çeviriler eş zamanlı okunarak, metinler karşılaştırmalı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Bu inceleme Mona Baker’in çeviri yöntemleri ve genel çeviri stratejilerinden oluşan on yedi adet çeviri stratejisi temel alınarak sınırlandırılmıştır. Yapılan bu sınıflandırmalar çerçevesinde, kaynak metin ile çeviri metinler bir arada verilmiş, çeviri sürecinde kullanılan stratejiler ortaya çıkarılmıştır. Yapılan analiz sonucunda kültürel ifadelerin genellikle iletişimsel çeviri stratejisi kullanılarak çevrildiği görülmüş, bu çerçevede destekleyici olması bakımından yerleştirme, uyarlama, yeniden düzgüleme gibi stratejilerle desteklendiği ortaya konmuştur. Aynı zamanda erek dilde karşılığının bulunması güç ifadeler için veya çevirmenin tercihinine bağlı olarak yabancılaştırma ve çıkarma stratejisinin kullanıldığı da görülmüştür. Bu yöntemlerin kullanılmasıyla kültürel ifadelerin çevirisi için genel anlamda erek odaklı bir çeviri anlayışının hâkim olduğu görülmüştür. Romanın genel çevirisinde hâkim olan yabancılaştırma stratejisiyle, daha çok kaynak metnin üslubu gözetilerek, kaynak odaklı bir çeviri yapılmış olduğu görülmüş ancak kültürel ifadelerin çevirisinde özellikle iletişimsel çeviri stratejisiyle, erek odaklı bir aktarımın var olduğu ortaya konulmuştur. Bu durumda söz konusu ifadeleri okurken, erek okurun kendini kaynak kültüre uzak hissetmemesi sağlanmıştır.

Kaynakça

- Aksan, D. (2009). *Anlambilim, anlambilim konuları ve Türkçenin anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksoy, B. (2002). *Geçmişten günümüze yazın çevirisi*. İstanbul: İmge.
- Baker, M. (1992). *In other words. A course book on translation*. London: Routledge.
- Balcı, S. (2006). *Osmanlı Devletinde tercümanlık ve Bab-ı Ali tercüme odası*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bassnett, S. (2002). *Translation studies*. London and New York: Routledge.
- Berk, Ö. (2005). *Kuramlar ışığında açıklamalı çeviribilim terimcesi*. İstanbul: Multilingual. <https://doi.org/10.7827/turkishstudies.9885>
- Boztaş, İ. ve Yener, O. Ş. (2005). *Açıklamalı çeviri terimleri sözlüğü*. Ankara: Siyasal.
- Boztaş, İ. (1991). "Türkiye'de çeviri eğitimi ve eğitim programları." *Dil Dergisi*, 2: 10-13.
- De Beaugrande, R. A. (1978). *Factors in a theory of poetic translation*. Amsterdam: Van Gorcum.
- Demirekin, M. (2014). *Çeviriyorum Türkçede çeviri sorunları ve eşdeğerlik*. Konya: Eğitim.
- Demirezen, M. (1991). "Çeviride kayıplar sorunu." *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 1: 115-128.
- Doğru, E. (2011). *Dilin derin devleti deyimler*. Ankara: Fecr.
- Er, R. (1997). *Modern Mısır romanı (1914-1944)*. Ankara: Fatih.
- Eray, A. (2018). *Diriliş Ertuğrul Dizisinin Arapça Altyazı Çevirilerinde Deyimsel Aktarım*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Göktürk, A. (2014). *Çeviri: Dillerin dili*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gürçağlar, Ş. T. (2016). *Çevirinin abc'si*. İstanbul: Say.
- İbn Manzur. (1986). *Lisanu'l 'Arab*. C.1. Beyrut: Daru's-Sâdr.
- Kearns, J. (2009). "Strategies.", (Der.) Mona Baker - Gabriel Saldanha. London and New York: Routledge.
- Mahfûz, N. (2011). *Hân El-Halîlî*. Çev. Bedrettin Aytaç, İstanbul: Hitkitap.
- Mahfûz, N. (2014). *Hân El-Halîlî*. Mısır: Dâru"Ş-Şurûk.
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. New York: Prentice Hall.
- Özcan, M. (2017). "Nobel ödüllü Mısırlı yazar Necip Mahfûz'un el-Kahiretu'l-Cedide adlı romanının Türkçe çevirisindeki dil oyunlarının eşdeğerlik açısından incelenmesi." *Turkish Studies*, 12(7): 619-632. <https://doi.org/10.7827/turkishstudies.11470>
- Suçin, M. H. (2013). *Öteki dilde var olmak. Arapça çeviride eşdeğerlik*. İstanbul: Say.
- Stolze, R. (2013). "Çeviri kuramları." (Çev.) Emra Durukan, İstanbul: Değişim.
- Taş, S. (2017). "Kültürel unsurların çevirisi ve çeviri stratejileri." *Humanitas*, 5(10): 1-14. <https://doi.org/10.20304/humanitas.337060>
- Vardar, B. (2001). *Dilbilim yazıları*. İstanbul: Multilingual.
- Türk Dil Kurumu. Erişim 29 Aralık 2019. <https://sozluk.gov.tr/>

- Uluşahin, E. (2018). "Orhan Kemal'in bereketli topraklar üzerinde, müfettişler müfettişi, üçkağıtçı, adlı yapıtlarında kültürel unsurların çevirisi üzerine karşılaştırmalı bir inceleme." *Humanitas*, 6(11): 11-31. <https://doi.org/10.20304/humanitas.297616>
- Yalçın, P. (2015). *Çeviri stratejileri. Kuram ve uygulama*. Ankara: Grafiker.
- Yazıcı, M. (2007). *Yazılı çeviri edinci*. İstanbul: Multilingual.
- Yıldız, M. (1998). *Necîb Mahfûz'un sembolik romanları*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldız, M. (2009). "Necip Mahfuz (hayatı, eserleri ve Türkçe çevirileri).", *Nüsha Dergisi*, 29: 17-28.
- Yıldız, M. & Kurt, G. (2018). "Çeviride kayıplar sorunu: Necîb Mahfûz'un Yevme Kutile'z-Za'îm adlı Eserinin Arapça ve İngilizceden Türkçeye çevirisi ile Arapça kaynak metnin karşılaştırmalı bir incelemesi." *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 25: 1-34. <https://doi.org/10.37599/ceviri.513961>
- Yıldız, M. (2019). *Necîb Mahfûz'un sembolik romanları*. İstanbul: Akdem.